

ἀναπαυσόμεθα, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ

ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM

Circa hanc homiliam hoc iudicium affert Savilius : « Stylus concisus, spinosa disputatio liberum illud Chrysostomianæ eloquutionis flumen non sapiunt. Utcumque certe eruditum est opus, et antiquitatem sapit. » Dupinius opinatur esse Severiani Gabalorum episcopi : si quid vero id suadere posset, frequentes sunt illæ contra Anomæos et Arianos velitationes. Sed cum sive Antiochiæ, sive Constantinopoli, disceptationes illæ tum ferverent, tam potuit alius, quam Severianus, hasce disputationes aggredi. Supra vidi-

Εἰς τὸ ρητὸν τοῦ Ἀβραάμ τὸ λέγον, « Θεὸς τὴν χειρὰ [569] σου ὑπὸ τὸν μηρὸν μου » καὶ εἰς διαφόρους
μάρτυρας.

α'. Ἐθαύμασα μεθ' ὑμῶν, ὧ φιλόχριστοι, τὰ νέα ευαγγελικῆς χάριτος διὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κηρυττόμενα· ἐφωτίσθην μεθ' ὑμῶν τὴν διάνοιαν, θεασάμενος τὸν ἀποστολικὸν χαρακτήρα ἐν ταῖς προφητικαῖς φωναῖς ἐκλάμποντα. Ὁμολογῶ τὸ κέρδος, ἵνα δέξωμαι τὸν μισθόν. Εἶδον ξένα μυστήρια τῆς Παλαιᾶς κηρυττόμενα· τὸν Ἀβραάμ ὀρκουῖντα κατὰ τοῦ μηροῦ, καὶ μηρὸν μὲν προβαλλόμενον, τὸν δὲ ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ἐπιμαρτυρούμενον τῷ λόγῳ. Θεὸς γάρ, φησὶ, τὴν χειρὰ σου ὑπὸ τὸν μηρὸν μου, καὶ ὁμοσόν μοι τὸν Θεὸν τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἀνακύπτει γὰρ ζήτημα. Εἰ γὰρ διὰ τὸ σπέρμα εἴρηται τὸ μέλλον ἐκ τῶν μηρῶν Ἰακώβ ἀνθεῖν, κατὰ τὸ, Οὐκ ἐκλείψει ἀρχῶν ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἠγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, πῶς οὖν κατὰ τοῦ Σωτῆρος εὐρεθήσεται ὁ ὄρκος; Ἐπειδὴ ὁ Ἰσαάκ τεχθεὶς ἦν ἤδη, καὶ τὸ σπέρμα προσελλύθει, καὶ ὅτε ὁ ὄρκος ἐγένετο, οὐκ ἦν ἐλπίς τοῦ σπέρματος ἐν τῷ μηρῷ Ἀβραάμ. Ἀβραάμ γὰρ εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τὸ σπέρμα τὸ σωτήριον, περὶ οὗ φησὶν ὁ Παῦλος· Εἴρηται τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ· καὶ ἀναλογιζόμενος τὸ γράμμα καὶ ἐρμηνεύων φησὶν ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας· Οὐκ εἴρηται, Τοῖς σπέρμασί σου, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλὰ ὡς ἐφ' ἑνός, Καὶ τῷ σπέρματί σου, ὅς ἐστι Χριστός. Ἀποδέδεικται τοίνυν ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ὁ Χριστός κατὰ σάρκα· καὶ εἰκότως ὄρκος ἐγένετο κατὰ τοῦ σπέρματος. Ἀλλὰ τὸ ζητούμενον, πῶς ὤμνυε κατὰ τοῦ μηροῦ, ὡς ἦδη τοῦ σωτηρίου ἀνθους προελθόντος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπαξ αὐτὸ τὸ μέλος ἥργανον ἐγένετο, καὶ ὠκυσέ ποτε ἐκεῖ τὸ θεῖον σπέρμα, ὡς ἐν ναφὶ ὀμνύει. Ὁ δὲ κατὰ τοῦ ναοῦ ὀμνύων, κατὰ τοῦ ἐνοικήσαντος ὀμνύει. Τίς ὁ τούτῳ μαρτυρῶν τῷ λόγῳ; Αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν λέγει τοῖς Φαρισαίοις· Οὐαὶ ὑμῖν, Φαρισαῖοι μωροὶ καὶ τυφλοὶ, ὅτι λέγετε, Ἐάν τις ὀμώσῃ ἐν τῷ ναφί, οὐδὲν ἐστίν· ἐάν δὲ τις ὀμώσῃ εἰς τὸν χρυσὸν τοῦ ρυοῦ, ὀφείλει. Καὶ τί εὐθίως; Μωροὶ καὶ τυφλοὶ· τίς γὰρ μείζων, ὁ χρυσός, ἢ ὁ ναὸς ὁ ἀγιάζων τὸν χρυσόν; Διὸ λέγω ὑμῖν· ὁ ὀμώσας ἐν τῷ ναφί, ὀμνύει ἐν τῷ οικήσαντι ἐν αὐτῷ. Ὡς περὶ γὰρ οἶκος βασιλικῆς, ἐπειδὴν ἀπαξ δέξεται βασιλέα, καὶν δεύτερον, καὶν τρίτον, καὶν ἀποστῆ ὁ βασιλεὺς τῶν οἰκουμένων, ὁ τόπος ἀπαξ ἀφιέρωται τῷ δέξασθαί ποτε βασιλέα· οὕτω καὶ τὰ μέλη τοῦ πατριάρχου, τῷ ἀπαξ ὄργανα γενέσθαι τῆς μελλούσης οἰκονομίας, ναὸς ἦν τῆς ἐπηγγελμένης εὐεργεσίας. Καὶ οὐκ ἀδικὸς ὁ ὄρκος, ἀλλὰ ἀληθινὴ ἡ μαρτυρία. Ὁμνύει τοίνυν κατὰ τοῦ σπέρματος, καὶ ἐρμηνεύει τὸ

τὸ σπέρμα· Θεὸς γὰρ τὴν χειρὰ σου ὑπὸ τὸν μηρὸν μου, καὶ ὀρκώσαι Κύριον τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Οὐκοῦν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Θεὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ Ζαχαρία τῷ προφήτῃ, ὅτε διάφοροι ἀπεστάλησαν ὀπτασίαι καὶ ὠφθῆσαν τῷ ἁγίῳ, ἐγένετο ἐν τῷ τοῦτο εἰς ὀπτασίας μέρος· Καὶ ἀνέβλεψα, φησὶ, τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, καὶ εἶδον· καὶ ἰδοὺ λυχνία χρυσῆ ὅλη, καὶ ἐπὶ τὰ λύχνοι ἐπάνω τῆς λυχνίας, καὶ ἐπὶ τὰ ἐπιρυστρίδες τῶν λύχνων, καὶ ἐπὶ τὰ λαμπάδες, καὶ ἐκ δεξιῶν τῆς λυχνίας, καὶ ἐξ εὐωνύμων δύο κλάδοι ἐλαίων. Καὶ εἶπον τῷ ἀγγέλῳ τῷ λαλοῦντι μοι· Κύριε, τί ἐστὶ ταῦτα; Ἐπειδὴ ὄψις ἦν, ἀλλὰ δεικνύουσα, καὶ ἀλλὰ εἰς ἐρμηνείαν παράγουσα, καὶ οὐκ αὐτὰ ἦν τὰ φαινόμενα ἑαυτῶν σημαντικά, ἀλλ' ἐτέρων ὑποδεικτικά, ἐρωτᾷ ὁ Προφήτης, Κύριε, τί ἐστὶ ταῦτα; Εἰ τὸ φαινόμενον ἠρώτα, κακῶς ἠρώτα. Οὐκ οἶδας τί λυχνία, καὶ τί ἐλαία; Ἀλλὰ ζητεῖ ὁ Προφήτης οὐ τὰ φαινόμενα, ἀλλὰ τὰ θεωρούμενα. Τί ἐστὶ ταῦτα; Καὶ ὁ ἄγγελος, Οὐκ ἐπιγινώσκεις τί ἐστὶ ταῦτα; Οὐχί, κύριε. Εὐγνωμόνως ὁμολογεῖ τὴν ἀμάθειαν, καὶ παιδεύεται [570] παρὰ τῆς ἀληθείας. Ἀδελφός καὶ οὗτος τοῦ εὐνούχου τοῦ ἀκούοντος παρὰ Φιλίππου· Ἄρα γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις; Ὁ δὲ εὐγνωμόνως, Πῶς γάρ, ἐάν μή τις ὀδηγήσῃ με; Οὐ γινώσκεις τί ἐστὶ ταῦτα; Ὁ δὲ φησὶν, Οὐχί, κύριε. Τίνες εἰσὶν οἱ δύο κλάδοι τῶν ἐλαίων, οἱ ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων τοῦ λαμπαδίου; Οὗτοι εἰσι, λέγει, τὰς ἐλαίας ἐρμηνεύων· ἐρμηνεύει σὺν ταῖς ἐλαίαις καὶ τὴν λυχνίαν τί ἐστὶ. Πρόσεχε ἀκριβῶς. Ἡ λυχνία ἐστήκει, οἱ κλάδοι παρεστήκεισαν τῇ λυχνίᾳ· ὁ δὲ ἄγγελος ἐρμηνεύων οὐ δείκνυσι τὰς ἐλαίας λυχνίᾳ παρεστώσας, ἀλλὰ Θεῷ, ὡς εἶναι τὴν λυχνίαν τύπον Θεοῦ, μᾶλλον δὲ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ οἰκονομίας. Οὐ γινώσκεις τί ἐστὶ ταῦτα; Οὐχί, κύριε. Λέγει· Οὗτοι εἰ κλάδοι οἱ δύο εἰσὶν οἱ δύο υἱοὶ τῆς πίστεως, οἱ παρεστήκασιν τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς· οὐ τῇ λυχνίᾳ, κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. Ἐπιτόρρωτον εἰσάγει λυχνίαν διὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἐνσάρκον οἰκονομίαν. Λυχνία γὰρ ἦν ἀληθὴς ἡ σὰρξ ἡ δεσποτική, ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰς ἐλλάμψεις ἐπταπλασίονι χάριτι δειξάσα. Ἐξελεύσεται γὰρ ῥάβδος, φησὶν Ἠσαΐας, ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς ἀναθήσεται, καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Θεοῦ. Ποῖον; Τὸ πολυμερὲς ταῖς ἐνεργείαις, καὶ πολὺ τῇ φύσει. Ἐπαναπαύσεται Πνεῦμα Θεοῦ. Ἐνταῦθα τὴν οὐσίαν ἐργαζόμενος, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα

similitudine fidei filii progenitoris Abrahamæ effecti, in splendido ejus sinu cum Isaaco requiescamus, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi,

quicum Patri gloria, cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

AD HOMILIAM SEQUENTEM.

mus Antiochenum presbyterum, alium a Chrysostomo, contra Anomæos in homilia sua concertantem. Alioquin vero Severianus, qui fusiore stylo res prosequitur, futilia admiscere solet, id quod hic non observo. Ut ut res est, antiquum est opus, et Chrysostomi tempora sapit.

Interpretationem Joannis Jacobi Beureri utpote non satis accuratam et salebrosam, rejecimus, novamque paravimus.

IN ILLUD ABRAHÆ DICTUM, PONE MANUM TUAM SUB FEMUR MEUM (Gen. 24. 2); ET IN DIVERSOS MARTYRES (a).

1. Miratus sum vobiscum, o viri Christi amantes, nova evangelicæ gratiæ mysteria per Vetus Testamentum prædicari: mente vobiscum illustratus sum, in propheticis vocibus apostolicas notas contemplatus effulgentes. Lucrum fateor, ut mercedem accipiam. Vidi stupenda Veteris Testamenti mysteria prædicari: Abraham jurantem per femur, femur, inquam, proponentem, ac cali terræque Conditorem dictum illud testimonio suo comprobantem. Nam ait: *Pone manum tuam sub femur meum, et jura mihi per Deum, qui fecit cælum et terram (Gen. 24. 2)*. Hinc exurgit quæstio. Si enim dicitur, per semen exoriturum ex femoribus Jacobi, secundum illud, *Non deficiet princeps ex Juda, neque dux ex femoribus ejus (Gen. 49. 10)*, quomodo de Servatore hoc jusjurandum intelligitur? Nam Isaac jam natus erat, et semen exierat, et cum juramentum factum est, nulla spes seminis erat in femore Abrahamæ. Abraham enim in seipso semen salutare habebat, de quo Paulus, *Dictum est Abrahamæ, et semini ejus: et hunc locum expendens interpretansque ait in epistola ad Galatas: Non dictum est: Seminibus tuis, quasi in multis; sed quasi in uno, Et semini tuo, qui est Christus (Gal. 3. 16)*. Demonstratum est ergo Christum secundum carnem semen Abrahamæ esse: ac merito juramentum factum est per semen. Sed quæritur quomodo juravit per femur, ac si jam flos salutaris prodiisset. Verum quia membrum illud instrumentum erat, ibique aliquando habitavit divinum semen, quasi per templum jurat. Qui vero per templum jurat, per inhabitantem in templo jurat. Quis hoc testificatur? Ipse Servator noster Pharisæis dicit: *Væ vobis, Pharisæi stulti et cæci, quia dicitis, Si quis juraverit per templum, nihil est; si quis vero juraverit per aurum templi, debitor est. Et quid statim? Stulti ac cæci; quid enim majus est, aurum, an templum quod sanctificat aurum? Propterea dico vobis, quicumque juraverit per templum, jurat per eum qui habitat in eo (Matth. 23. 16. 17. 21)*. Quemadmodum enim domus regia postquam regem exceperit semel, secundo et tertio, si rex discedat ab ædibus, locus tamen sanctificatur eo quod regem exceperit: sic et patriarchæ membra, quod semel instrumenta fuissent futuræ incarnationis, templam erant promissi beneficii. Neque iniquum fuit juramentum, sed testimonium verum erat. Jurat igitur per semen, et interpretatur quid sit semen: *Pone*

*manum tuam sub femur meum, et jura per Dominum Deum cæli et terræ. Ergo Servator noster est Deus cæli et terræ. Ideo et in Zacharia propheta, cum diversæ sancto viro immissæ sunt visiones, fuit etiam hæc pars quædam visionis: Et rexpexi, inquit, oculis meis, et vidi: et ecce candelabrum, aureum totum, et septem lucernæ supra candelabrum, et septem infusoria lucernarum, et septem lampades, et a dextris candelabri et sinistris duo rami olivarum. Et dixi angelo qui loquebatur mihi: Domine, quid hæc sunt (Zach. 4. 2-4)? Quia visio erat, quæ alia exhiberet, alia ad interpretandum proponeret, nec ea quæ apparebant, seipsa significabant, sed alia subindicabant, interrogat propheta: Domine, quid hæc sunt? Si de eo quod apparet interrogat, male interrogat. An ignoras quid sit candelabrum, quid oliva? Sed quærit propheta non ea quæ apparent, sed ea quæ speculatione attinguntur. Quid hæc sunt? Cui angelus, Non nosti quæ sint hæc? Non, domine (Ibid. v. 4. 5). Probe fatetur ignorantiam, et a veritate eruditur. Frater hic est eunuchi, qui a Philippo audivit: Num intelligis quæ legis? Ille grato animo, Quomodo, nisi quis me ducat (Act. 8. 30. 31)? Non nosti quid hæc sint? Nequaquam, domine. Quinam sunt duo rami olivarum, qui sunt a dextris et a sinistris lucernæ? Hi sunt, inquit, olivas interpretans: simulque cum olivis lucernam quoque interpretatur. Attende diligenter. Lucerna stabat, rami lucernæ adstabant: angelus vero interpretans non ostendit lucernæ adstantes olivas, sed Deo, ita ut lucerna figura Dei esset; imo potius Servatoris, et ejus in carne dispensationis. Non nosti quid hæc sint? Non, domine. Ait: Hi duo rami sunt duo filii pinguedinis, qui adstant Domino universæ terræ (Zach. 4. 13. 14): non autem candelabro, ut apparebat; sed Domino universæ terræ. Septem luminum candelabrum inducit propter carnalem Domini dispensationem. Candelabrum enim vere erat caro dominica, quæ Spiritus sancti illuminationes septemplex gratia ostendebat. Nam ait Isaias: *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum Spiritus Dei (Isai. 11. 1. 2)*. Quisnam? Ille multiplex operationibus, et natura magnus. *Requiescet Spiritus Dei*. Hic substantiam intelligit, ipsum Spiritum sanctum; quod autem subjungitur, operationes Spiritus declarat: *Spiritus Dei, Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiæ et pietatis, Spiritus timoris Dei (Ibid. v. 3)*; septem gratias Spiritus san-*

(a) Collata cum Codicibus Regg. 1974, 2543.

eti, septem illas quæ in dominico corpore requieverunt : illa per figuram septem lucernarum exprimit.

2. Cur septem lucernæ? Propter splendorem operationis sancti Spiritus. Unde sub hæc dicit : *Hi sunt septem oculi Domini, qui universam terram respiciunt (Zach. 4. 10)*. Videsne ipsam veritatem seipsam declarare, nec egere humanis ratiociniis? Sed ipsi *Adstant Domino universæ terræ*. Zacharias Dominum vocat Servatorem universæ terræ secundum carnalem dispensationem. Petrus apostolorum caput cum Cornelio disserens ait : *Nos scimus verbum quod factum est in Judæa, Jesum de Nazaret, quem unxit Deus Spiritu sancto (Act. 10. 38)*. Et rursus idem : *Verbum, quod in tota Judæa factum est; et, Verbum, quod misit Deus, annuntians pacem filiis Israel : hic est omnium Dominus (Ibid. v. 37. 36)*. Propheta Dominum terræ, evangelista, Petrus Dominum omnium dicit : *Hic est omnium Dominus*, omnium quæ in cælo, et in terra, et sub terra, visibilium et invisibilium; *Hic est omnium Dominus*. Unde his consona loquitur Joannes dicens : *Qui de cælo venit, super omnes est (Joan. 3. 31)*. Operæ pretium autem est diligenter expendere, solvereque hæreticorum objectionem : quoniam apostolicum dictum perperam sequentes, neque pie intelligentes et perperam explicantes, hæretici, inquam, illi, putant eum crucis præmium accepisse, quod supra omnes fuerit, et quod passus sit, et quod crucem sustinuerit, idcirco a Deo superexaltatum fuisse. Verbum apostoli consecretantur, dictum sequenti sunt, mentem non explorantes. Res autem ita habet : *Humiliavit semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis : propterea Deus exaltavit illum (Philip. 2. 8)*; ob cruciatum nempe, mercedem ipsi supplicii tribuens exaltationem. Ita plane dicis, hæretice : « Et dedit illi nomen super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium et infernorum » (*Ibid. v. 9. 10*). Viden', inquit, post crucem exaltatus est? viden', inquit, post passionem mercedem accepit, nempe exaltationem? Si ergo post crucem exaltatus est, ut vos dicitis, cur Joannes Baptista ante passionem, ante crucem dixit : *Qui de cælo venit, super omnes est (Joan. 1. 31)*, non lit? Idcirco Judæos alloquens Jesus dicebat : *Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum (Joan. 8. 58)*. Est enim ille semper, et erat, et erit; et finem non habebit. Oportet autem, fratres, debitum reddere, nec occasione digressionum promissa negare. Prædicetur Christi gloria, Patrisque celsitudo : prædicetur Spiritus sanctus, exaltetur Unigenitus, glorificetur Pater. Nemo putet dignitatem everti, si primo Spiritum commemoremus, deinde Filium, postea Patrem : vel primo Filium, deinde Patrem. Hæc quippe dignitas ordinem non habet, non ut inordinata, sed ut ordinem superans. Ut enim Deus figuram non habet, non quod sit informis, sed quod per figuram exprimi non possit; et sicut Deus formam non habet, non ut informis, sed ut incorporeus : sic divina natura ordinem non habet, non quod sit inordinata, sed quod ordinem superet. Patrem dico primum, non ordine primum, sed intelligendi modo, quia genitor est Unigeniti, quia radix sancti fructus, quia æternum lumen æterni luminis soboles est. Ergo, mi frater, si quis ætate nostra auderet hodie in Ecclesia, in populo orthodoxo, in populo vera scientia imbuto, Filium ante Patrem ponere, non male audiret apud orthodoxos? Ergo si quis auderet in Ecclesia dicere, Christus vobis benedicet et Pater ejus, non ordinem pervertere putaretur, quod radicem non prius quam fructum poneret? Ergo si quis diceret, Filius nos servabit et Pater, non confusionem inducere existimaretur, neque ordinem prætergredi? Verum hæc apud iniquos rerum æstimatores ita videntur : sed veritate judice, et apostolica sententia superante, nihil interest, si Filius ante Patrem et Spiritum commemoretur, Audi Paulum magnum præconem Thessalonicensibus scribentem his verbis : *Ipse vero Dominus noster Jesus Christus, et Deus Pater noster sanctificabit*

vos (1. Thess. 5. 23). Primo Filius, et sancta luce impleta anima. Neque enim in divina illa natura est ordo : sed quod primum posueris, æqualis esse honoris intelligitur; quod secundum, non inde minus; quod tertium, non contumelia afficitur : Paulus indiscriminatim nomina profert, quia novit naturam indivisibilem, et regnum inseparabile. Interrogemus vero Paulum, undenam occasiones acceperit sic de Deo loquendi, aut sic glorificandi, aut ponendi Filium ante Patrem, non ordine vel potestate, sed verbo tantum. Cur Filium primo commemoravit, deinde Patrem? Ipse Paulus loquatur in sui defensionem, et in Ecclesiæ institutionem : Nihil ex meipso loquor, Christus per me hæc dogmata dicat : *An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christi (2. Cor. 13. 3)*? Christus per me loquitur, ne accuses dominicam vocem, ne reprehendas. At non potes forte intelligere Christum per me loquentem? Audi illum simpliciter de seipso loquentem. Si enim nomina sanctæ Trinitatis ordini subjecta essent, et si quod primum profertur, primum esset virtute, secundum vero secundum ordine, tertium inferiori loco, Servator qui ipsa veritas est, veritatis ordinem non miscuisset. Et ubinam Servator seipsum primum commemoravit, deindeque Patrem? Si quis, inquit, *mandatu mea servaverit, ego et Pater venimus, et mansionem apud eum faciemus (Joan. 14. 23)*. Quandoquidem Pater ordine antecellit, ut aiunt hæretici, Filiumque quasi præfectum quemdam regium apud Patrem esse voluit, hoc quæramus ab ipsis, num præfectus aliquis de rege dicere audeat : Ego et rex decerno.

3. Ex iis quæ apud nos geruntur ea, quæ supra nos sunt, intellige. An creata natura increatæ seipsam prætulit? Creata natura, ut vos dicitis, ausa est dicere, incomparabili excellentiæ sese annumerans : *Venimus, et mansionem apud eum faciemus*? Per illud enim, *Ego et Pater*, nominum differentiam ostendit; per illud autem, *Venimus, et mansionem faciemus*, æqualitatem operationis demonstravit. Sic et alio in loco, cum Philippus apostolus diceret, *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis (Joan. 14. 8)*, respondet Servator : *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe (Ibid. v. 9. 10)*? Contraria est responsio interrogationi. An de te interrogavi? Dixi, *Ostende nobis Patrem*; ille vero ait, *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me*? Si dissimilis est, quomodo per dissimilem dignoscitur? quomodo per parvum major conspicitur? quomodo per minorem is qui dignitate supereminet? quomodo per ministrum Creator? *Tanto tempore vobiscum sum*. Non dixit, *Vobiscum est Pater, sed, Sum*. Me enim existente, Pater est. *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me*? Pulchre illud, *Non cognovisti me*? Ille dicit, *Ostende*; Servator autem, *Non cognovisti me*? ut doceret Deum non visu, sed cognitione apprehendi. *Non credis quia ego in Patre*? Rursus, *Ego, et postea Pater : Ego in Patre, et Pater in me*. Quomodo ergo tu dicis, *Ostende nobis Patrem*? ac si diceret, Cur quasi alium te visurum sperasti? *Ego in Patre, et Pater in me*. Cognosciturque Filius per Patrem, et Pater per Filium. Quomodo tu dicis, *Ostende nobis*, quasi alium a me Patrem videre quæras? *Ego in Patre, et Pater in me*; non quasi natura sit confusa, neque quasi phiala in phiala reposita. *Ego in Patre, et Pater in me*. Non corporum conjunctionem dicit, sed sensorum animi contemplationem. *Ego in Patre*; Pater enim sine Filio non cognoscitur. *Et Pater in me*; Filius enim sine Patre non apparet : quemadmodum mens in sermone, et sermo in mente consideratur. Undenam mentem tuam scire possunt, nisi per sermonem tuum? Sermo tuus mentem tuam declarat; mensque tua vicissim sermonis tui interpretis est. Fieri potest ut quis sermonem percipiat, neque sententiam intelligat, neque sensum percipiat, nisi sermo explicet. Ideo evangelista ait, *In principio erat Verbum (Joan. 1. 1)*, ut generationis impassibilitatem ostenderet. Quod est verbum erga mentem, illud est unigenitus Deus Ver-

τὸ ἅγιον· τὴ δὲ ἐπαγόμενον τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος λέγει· *Πνεῦμα Θεοῦ, Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, Πνεῦμα φόβου Θεοῦ*· καὶ ἐπτὰ χάριτας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὰς ἐπτὰ ἀναπαυσάμενας τῷ σώματι τῷ δεσποτικῷ, ἐκεῖνα σχηματίζει ἐν τύπῳ ἐπτὰ λύχνων.

β'. Διὰ τί δὲ ἐπτὰ λύχνοι; Διὰ τὸ φωτεινὸν τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐντεῦθεν ὑποβάς φησιν· *Οὗτοι εἰσιν οἱ ἐπτὰ ὀφθαλμοὶ Κυρίου, οἱ ἐκβλέποντες*^a ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Ὁραὲς αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν σαφηνίζουσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ οὐ δεομένην λογισμῶν ἀνθρωπίνων; Ἄλλ' αὐτοὶ *Παρεστήκασι τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς*. Ὁ Ζαχαρίας Κύριον καλεῖ τὸν Σωτῆρα πάσης τῆς γῆς κατὰ τὴν ἐνσαρκον οἰκονομίαν. Πέτρος διαλεγόμενος Κορνηλίῳ, ἡ κορυφή τῶν ἀποστόλων, λέγει· *Ἡμεῖς οἴδαμεν τὸ ῥῆμα τὸ γενόμενον ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὃν ἔχρισεν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ*. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς· *Τὸ ῥῆμα τὸ γενόμενον ἐν ὄλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ, τὸν Λόγον, ὃν ἀπέστειλεν ὁ Θεός, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· οὗτός ἐστι πάντων Κύριος*. Ὁ προφήτης Κύριον τῆς γῆς, ὁ εὐαγγελιστὴς Πέτρος Κύριον λέγει τῶν πάντων· *Οὗτός ἐστι πάντων Κύριος*, πάντων, καὶ τῶν ἐν οὐρανῷ, καὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῶν ὑπὸ τὴν γῆν, καὶ τῶν ὀρωμένων, καὶ τῶν ἀοράτων· *Οὗτός ἐστι πάντων Κύριος*. Ὅθεν καὶ συνωδᾷ φθέγγεται Ἰωάννης· λέγων· *Ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν*. Ἀναγκαῖον δὲ ζητῆσαι ἀκριθῶς καὶ λύσαι τὴν αἰρετικὴν ζυγομαχίαν· ἐπειδὴ τῇ λέξει τῆ ἀποστολικῆ κακῶς ἀκολουθήσαντες, οὐ νοήσαντες εὐσεβῶς, ἀλλὰ παραγραφάμενοι δυσσεβῶς αἰρετικῶν παῖδες οἰοῦνται, ὅτι μισθὸν τοῦ σταυροῦ ἔλαβε τὸ γενέσθαι ὑπεράνω πάντων, καὶ διὰ τὸ παθεῖν, καὶ διὰ τὸ ὑπομεῖναι σταυρὸν, ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν. Ἀκολουθοῦσι τῇ φωνῇ τοῦ Ἀποστόλου, μὴ νοήσαντες τὴν δυνάμιν· καὶ ἠκολούθησαν μὲν τῇ λέξει, τὴν θεωρίαν μὴ βασανίσαντες. Ἐχει δὲ οὕτως· *Ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν*· διὰ τὸ πάθος, ὡς μισθὸν τοῦ πάθους δεδοκῶς αὐτῷ τὴν ὑψώσιν. Πάντως λέγεις, αἰρετικέ· *Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ὄνομα ὑπὲρ πάντων ὀνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πάν γόνυ κάμψῃ, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων*. Ὁραὲς, φησὶ, μετὰ τὸν σταυρὸν ὑψώθη; ὄρας, φησὶ, μετὰ τὸ πάθος μισθὸν ἔλαβε τὴν ὑψώσιν; Εἰ τοίνυν μετὰ τὸν σταυρὸν ὑψώθη, ὡς ὑμεῖς φατε, διὰ τί ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης πρὸ τοῦ πάθους, πρὸ τοῦ σταυροῦ ἔλεγεν· *Ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστίν*, οὐχὶ γίνεται; Διὸ καὶ Ἰουδαίους διαλεγόμενος ὁ Ἰησοῦς ἔλεγεν· [571] *Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμί*. Ἔστι γὰρ ἀεὶ, καὶ ἦν, καὶ ἔσται, καὶ πέρας οὐχ ἔξει. Δεῖ δὲ ἡμᾶς, ἀδελφοί, τὴν ὀφειλὴν ἀποδοῦναι, καὶ μὴ προφάσει τῶν παρεκβάσεων ἀρνείσθαι τὰς ὑποσχέσεις. Κηρυττέσθω Χριστοῦ δόξα, καὶ Πατρὸς ὕψος· κηρυττέσθω Πνεῦμα ἅγιον· ὑψούσθω Μονογενὴς, δοξαζέσθω ὁ Πατὴρ. Μηδεὶς ἀνατετράφθαι τὴν ἀξίαν νομιζέτω, εἰ Πνεύματος πρώτου μνημονεύσῃ, εἶτα Υἱοῦ, εἶτα Πατρὸς· ἢ Υἱοῦ πρώτον, εἶτα Πατρὸς. Οὐ γὰρ ἔχει τάξιν, οὐχ ὡς ἄτακτος, ἀλλ' ὡς τάξιν ὑπερβαίνουσα. Ὅσπερ γὰρ οὐκ ἔστι σχῆμα ὁ Θεός, οὐχ ὡς ἀσχημῶν, ἀλλ' ὡς ἀσχημάτιστος· καὶ ὡσπερ οὐκ ἔχει μορφὴν Θεός, οὐχ ὡς ἀμορφος, ἀλλ' ὡς ἀσώματος· οὕτως οὐκ ἔχει τάξιν ἢ θεία φύσις, οὐχ ὡς ἄτακτος, ἀλλ' ὡς τάξιν ὑπερβαίνουσα. Λέγω Πατέρα πρώτον, οὐ τῇ τάξει πρώτον, ἀλλὰ τῇ ἐννοίᾳ, ἐπειδὴ γεννήτωρ τοῦ Μονογενοῦς, ἐπειδὴ ἡ ρίζα τοῦ ἁγίου καρποῦ, ἐπειδὴ φῶς ἀδιδόν φωτὸς γέννημα. Ἄρα, ἀδελφέ μου, εἴ τις τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπεχείρησε σήμερον ἐν Ἐκκλησίᾳ, ἐν λαῷ ὀρθοδόξῳ, ἐν λαῷ πεπληρωμένῳ πάσης ὀρθῆς γνώσεως προτάξαι τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἐβλασφημεῖτο παρ' αὐτῶν τῶν ὀρθοδόξων; Ἄρα εἴ τις ἐτόλμησεν εἰπεῖν ἐν Ἐκκλησίᾳ, ὁ Χριστὸς ὑμᾶς; εὐλογῆσαι καὶ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ, οὐχ ὡς ἄτακτος ἐνομίζετο, ὅτι μὴ προέταξε τὴν ρίζαν, καὶ τότε ἐπήγαγε τὸν καρπὸν; Ἄρα εἴ τις εἶπεν, ὁ Υἱὸς ἡμᾶς σώσει καὶ ὁ Πατὴρ, οὐ σύγχυσιν ἐνομίζετο ἐργάζεσθαι καὶ παραβαίνειν τὴν τάξιν; Ἄλλὰ ταῦτα οὕτως ἐνομίσθη παρὰ ἀγνώμοσι κριταῖς· παρὰ δὲ ἀληθεῖα δικαζούσῃ, καὶ

ἀποστολικῇ ψήφῳ τὴν νίκην φερούσῃ, ἀδιάφορον καὶ υἱοῦ πρώτον μνησθῆναι καὶ Πατρὸς καὶ Πνεύματος. Ἄκουε Παύλου τοῦ μεγάλου κήρυκος Θεσσαλονικεῦσι γράφοντος, ὃς λέγει ὅτι· *Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, καὶ ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ ἡμῶν ἀγάσκει ὑμᾶς*. Πρῶτον Υἱός, καὶ λαμπάδος ἁγίας πεπληρωμένη ψυχῇ. Ὅτι οὐκ ἐνὶ τάξει ἐν τῇ ἁγίᾳ φύσει· ἀλλ' ὅπερ ἂν πρῶτον θῆς^c, ὁμότιμον νοεῖται· καὶ τὸ δεύτερον οὐκ ἐλαττοῦται· καὶ τὸ τρίτον οὐχ ὑβρίζεται ἀδιαφόρως· προφέρει τὰ ὀνόματα, ἐπειδὴ οἶδε τὴν φύσιν ἀμέριστον, καὶ τὴν βασιλείαν ἄτμητον. Ἐρωτήσωμεν δὲ τὸν ἅγιον Παῦλον, πόθεν εἶληφε τὰς ἀφορμὰς τοῦ οὕτω θεολογεῖν, ἢ οὕτω δοξολογεῖν, ἢ προτάσσειν τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς, οὐ τάξει, οὐ δυνάμει, ἀλλὰ τῇ λέξει. Διὰ τί πρῶτον Υἱοῦ ἐμνήσθη, καὶ οὕτω Πατρὸς; Λεγέτω Παῦλος ἑαυτῷ συνηγορῶν, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν παιδεύων, οὐδὲν ἐξ ἑμαυτοῦ φθέγγομαι, Χριστὸς δὲ ἐμοῦ τὰ δόγματα ὑπαγορεύει, λέγων· *Εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; Ὁ Χριστὸς λαλεῖ δι' ἐμοῦ, μὴ κατηγορεῖ τῆς φωνῆς τῆς δεσποτικῆς, μὴ ἐπιλαμβάνου. Ἄλλ' οὐ δύνῃ νοῆσαι Χριστὸν δι' ἐμοῦ λαλοῦντα; Ἄκουε αὐτοῦ γυμνῶς δι' ἑαυτοῦ φθειγγόμενου. Εἰ γὰρ τάξει ὑπέκειτο τὰ ὀνόματα τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ τὴ μὲν πρῶτον λεγόμενον πρῶτον ἦν τῇ δυνάμει, τὸ δὲ δεύτερον δεύτερον τῇ τάξει, καὶ τὸ τρίτον τρίτον τῇ ἐλαττώσει, οὐκ ἂν ὁ Σωτῆρ αὐτὸς ἀλήθεια ὢν συνέχευε τὸν τῆς ἀληθείας λόγον. Καὶ ποῦ ὁ Σωτῆρ ἑαυτὸν πρῶτον ἐμνημόνευσε, καὶ εἶτα Πατρὸς (sic); *Εάν τις*, φησὶ, *τάς ἐντολάς μου τηρῇ, ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἔλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν*. Ἐπειδὴ τάξει ὑπερέβη, λέγουσιν αἰρετικῶν παῖδες, καὶ ὡσπερ ἔπαρχόν τινα βασιλέως βούλονται εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, ἐρωτάσθωσαν, εἰ ἐτόλμησεν εἰπεῖν ἔπαρχος περὶ βασιλέως, ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς διατάσσομαι.*

γ'. Ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς νόει τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς. Ἄρα κτιστὴ φύσις ἑαυτὴν προέταξε τῆς ἀκτίστου; Κτιστὴ φύσις, ὡς ὑμεῖς λέγετε, ἐτόλμησεν εἰπεῖν, συναριθμοῦσα ἑαυτὴν τῇ ἀσυγκρίτῳ ὑπεροχῇ, *Ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεθα*; Διὰ μὲν γὰρ τοῦ, *Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ*, τὸ διάφορον τῶν ὀνομάτων ἔδειξε· διὰ δὲ τοῦ, *Ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν ποιήσομεθα*, τὸ ὁμότιμον τῆς ἐνεργείας ἔδειξεν. Οὕτω καὶ ἐν ἑτέρῳ χωρίῳ Φιλίππου τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, *Κύριε, δεῖξον ἡμῖν* [572] *τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν*, ἀποκρίνεται ὁ Σωτῆρ· *Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε*; Ἐναντία ἢ ἀπόκρισις τῇ ἐρωτήσει. Μὴ γὰρ περὶ σοῦ ἤρώτησα; Εἶπον, *Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα*· ὁ δὲ λέγει, *Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με*; Εἰ ἀνόμοιος, δι' ἀνομοίου πῶς^d δεικνύται; πῶς διὰ τοῦ μικροῦ ὁ μέγας ὁράται; πῶς διὰ τοῦ ἡλαττομένου ὁ τῇ ἀξίᾳ ὑπερέχων; πῶς διὰ τοῦ ὑπουργοῦ ὁ δημιουργός; *Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι*. Καὶ οὐκ εἶπε, *Μεθ' ὑμῶν ἐστίν ὁ Πατὴρ*· ἀλλ', *Εἰμί*. Ἐμοῦ γὰρ ἔντο; ὁ Πατὴρ ἐστίν. *Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με*; Καλὸν τὸ, *Οὐκ ἔγνωκάς με*; Ἐκεῖνος λέγει, *Δεῖξον*· ὁ δὲ Σωτῆρ, *Οὐκ ἔγνωκάς με*; βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι Θεὸν οὐκ ἔφισ, ἀλλὰ γνώσις παρτίστησιν. Οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ; Πάλιν τὸ, *Ἐγὼ, καὶ τότε ὁ Πατὴρ*· *Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί*. Πῶς οὖν σὺ λέγεις, *Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα*; ἀντὶ τοῦ, Πῶς ὡς ἕτερον ἰδεῖν προσεδόκησας; *Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί*. Καὶ γνωρίζεται Υἱὸς διὰ Πατρὸς, καὶ Πατὴρ διὰ Υἱοῦ. Πῶς σὺ λέγεις, *Δεῖξον ἡμῖν*, ὡς ἄλλον παρ' ἐμὲ ζητῶν ἰδεῖν τὸν Πατέρα; *Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί*· οὐχ ὡς τῆς φύσεως σύγκχυμέτης, οὐδὲ ὡς φιάλης ἐν φιάλῃ ἀποκειμένης. *Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί*. Οὐ σωματικῶν λέγει συνθήκην, ἀλλὰ νοημάτων θεωρίαν. *Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ*· Πατὴρ γὰρ ἀνευ Υἱοῦ οὐ γνωρίζεται. *Καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί*· Υἱὸς γὰρ ἀνευ Πατρὸς οὐ φαίνεται· ὡσπερ ὁ νοῦς ἐν τῷ λόγῳ, καὶ ὁ λόγος ἐν τῷ νοῦ θεωρεῖται. Πόθεν δύναμαι τὴν ἐννοίαν σου εἰδέναί, ἢ δι' ὧν φθέγγῃ; Παριστᾶ σου ὁ λόγος τὸν νοῦν· ὁ νοῦς ὁ σὸς πάλιν ἐρμηνεύει σου τὸν λόγον. Ἔστιν ἰδεῖν λόγον, μὴ τὴν ἐννοίαν, καταμαθόντα, οὔτε τὴν ἐννοίαν καταλαβεῖν, μὴ τοῦ λόγου ἐρμηνευθέντος. Διὰ τοῦτο ὁ Εὐαγ-

^a Unus ms. et Bibl. οἱ ἐπιβλέποντες.

^b Duo mss. γράφοντος, πῶς λέγει.

^c Omnes mss. πρῶτον θῆ, sed θῆς Editionum quadrat ad seriem.

^d Tres mss. εἰ ἀνόμοιος, τὸ ἀνόμοιον πῶς.

γεννησῆς, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, ἵνα τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως δεῖξῃ. Ὅπερ ἐστὶν ὁ λόγος πρὸς νοῦν, τοῦτο δὲ μονογενῆς Θεὸς Λόγος πρὸς τὸν Πατέρα · καὶ τὸ θαυμαστὸν (ἐπαναλήψομαι γάρ τινα τῶν προειρημένων), πρῶτον ἡμῖν ἦν ὁ λόγος, ὅτι ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς μαθήσεις εἰπεῖν. Ὁ λόγος ὁ ἡμέτερος ἔσω μετὰ τοῦ γεννήσαντος αὐτὸν ἐστὶ νοῦ. Μὴ ὁρατός ἐστι μετὰ ὁρατοῦ; Ἀόρατός ἐστι μετὰ ὁράτου, νοητὸς μετὰ νοητοῦ, ἀσώματος μετὰ σώματος. Ὅταν δὲ μέλλῃ προέρχουσι ὁ λόγος, χωρεῖ ἐπὶ τὸ στόμα, κάκειθεν αὐτῷ ἐνδύεται φωνήν, οὐχ ἐτέρας αὐτῷ φύσεως τὴν φωνὴν παρεχούσης, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ λόγου ἐαυτῷ τὴν λέξιν ὑφαίνοντος. Καὶ ἁόρατος τὴν φύσιν μετὰ τοῦ πατρὸς ὄν, τοῦ νοῦ λέγω, τὴν φωνὴν ἐνδυσάμενος προέρχεται, καὶ γίνεται πᾶσι δῆλος ὁ πρὸς τούτου ἀδῆλος. Εἶτα προελθὼν καὶ πάντα πληροῖ, καὶ τοῦ γεννήσαντος αὐτὸν νοῦ οὐκ ἀφίσταται. Τίς γάρ ἀνθρώπων, ἐπειδὴν λαλήσῃ λόγον καὶ ἄλλους διδάξῃ, ἐαυτὸν κενῶι τοῦ λόγου; Ἄρα ἐάν τι φθέγωμαι, καὶ προέλθῃ εἰς ἄλλων ἀκοάς, τὸν ἐμὸν νοῦν ἔρημον κατέλιπον ὃ; Ἄρα οὐ προήλθεν ἔξω ὁ λόγος, καὶ ἔμεινεν ἔσω; οὐ μυρίας ἀκοάς ἐπλήρωσε, καὶ τοῦ γεννήσαντος νοῦ οὐκ ἀνεχώρησεν; Εἶτα ὁ μὲν ἀνθρώπινος λόγος παρὰ τοῦ γεννήσαντος νοῦ ἀποστελλόμενος, καὶ ἔξω προέρχεται, καὶ τὸν γεννήσαντα οὐ καταλιμπάνει· ὁ δὲ Θεὸς Λόγος, ἐπειδὴ δι' ἡμᾶς ἐφάνη εἰς τὸν κόσμον, τοὺς πατρώους κόλπους ἐρήμους κατέλιπεν; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ τὸ θαυμαστὸν, μυριάδες ἀκούουσιν ἐνδὸς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ εἰς τοσοῦτους χωρῶν οὐ μερίζεται, ἀλλ' ὅλος ἐστὶ μεθ' ἐκάστου ἡμῶν τῶν ἀκουόντων, ὅλος μετὰ πάντων. Καὶ εἰ ὁ Πατὴρ ἐγέννησε κατὰ ρεῦσιν καὶ τμητίν, καὶ ἐμερίζθη καὶ διηρέθη, ὡς λέγουσι, λέγέτω πρὸς αὐτοὺς ὁ Σωτήρ· Ἐρευνάτε τὰς Γραφάς. Ἐρευνάτε, μὴ παραφθείρετε. Ἐρευνάτε, μὴ ἀπλῶς ἀναγινώσκοντες, ἀλλὰ τὰ βάθη^c τῶν νοημάτων ἐξιχνιάζοντες. Ὁ Θεὸς τὰς Γραφάς ἔδωκε, τὰς δὲ θεωρίας οὐκ ἐγύμνωσεν, ἀλλὰ κατέλιπε τῷ δρόμῳ τῷ σφί, ἵνα σοῦ τὴν εὐγνωμοσύνην πειράσῃ, καὶ τὴν σπουδὴν ἴδῃ, ἵνα ἴδῃ σε, εἰ δουλεύεις Γραφαῖς, ἢ βιάζῃ Γραφάς. Ὡς περ γὰρ τὴν φύσιν τῶν [573] πραγμάτων προέβηκεν ὁ Θεός, τὰς δὲ τέχνας ἐκρυψε· καὶ πάντα μὲν προεβλήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τέχνη δὲ ἐξ ἀνθρωπίνης ἐννοίας ἀπετέχθη· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν Γραφῶν. Ἀλλ' ἵνα σαφηνίσω, ἔδωκεν ὁ Θεὸς λίθους, ἔδωκεν ὁ Θεὸς λίθων φύσιν, οὐκ οἰκοδομὴν ἔτοιμον· ἔδωκε σῖτον, οὐκ ἄροτον· ἔδωκε βότρυον, οὐκ αἶνον· ἔδωκε τὴν τῶν ἐρίων φύσιν, οὐχ ἱμάτιον· ἔδωκε γῆν γεωργοῦσαν χρυσοῦν, ἀλλ' οὐ χρυσοῦν. Διὰ τί; Ἐπειδὴ ἐν εἰκόνι Θεοῦ ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, μερίζεται τὴν δημιουργίαν· αὐτὸς κτίζει, κάκεινου τῆ τέχνη ῥυθμίζει τὴν δημιουργίαν. Ἐπειδὴ κατ' εἰκόνα ἐαυτοῦ ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, μερίζεται πρὸς αὐτὸν τῶν γενομένων τὴν εὐγένειαν^d. Αὐτὸς ἐργάζεται ὡς δημιουργὸς καὶ ὡς Θεός, ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παραγαγών· αὐτὸς ἐπάγει τὴν φύσιν τὴν μὴ οὖσαν· παραχωρεῖ δὲ τῆ εἰκόνι κρημεῖν τὰ γεγενημένα. Ἐνόησον τίς ἦν ὁ ἄνθρωπος ὁ πρῶτον ἄροτρον πηξάμενος, πῶς ἐνενόησε τεμεῖν ξύλον, παρεμβάλεῖν μέσον σίδηρον, τῆ ἀρμονίᾳ σφίγξαι, ζυγὸν ἐπινοῆσαι, ῥυμὸν εὐθύναι, βόας συναγαγεῖν. Ξύλον ἦν, σίδηρον ἦν, ἀλλ' ἡ τέχνη οὐ παρῆν. Τίς σοι εἶπεν ἄνθρωπε, ὅτι ἄροτρον οὕτω πήγνυται; τίς ὑπέβαλε σοι τὴν ἀδάμαστον φύσιν τοῦ σιδήρου πυρὶ μαλάττειν; τίς ὑπέδειξέ σοι ἐκ τῆς ταύτης παχύτητος ῥαφίδα μικρὰν ἐργάσασθαι; τίς ἐπενόησεν ἐν τῇ διανοίᾳ ἐκ λίθων κατασκευάσαι θυρῶν κατασκευὴν; ὀρόφων ἐπίνοιαν πόθεν ἔμαθες, εἰπέ μοι, ἄνθρωπε; Πολὺ, φησίν, ὡς ἀπειρος, ξενίζῃ. Εἰκόνα Θεοῦ ὄρας, καὶ ἐρωτᾷς μανθάνειν; Διὰ τοῦτο, ἀδελφε, πανταχοῦ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τὸν ἐαυτῆς Δεσπότην μιμουμένη, τῆ τέχνη τὴν φύσιν κωσμεῖ. Ἀλλ' ἔως μὲν τῷ μέτρῳ μετρεῖται, καλή· ἐκβαίνουσα δὲ τὰ μέτρα, ἐκ τῆς ἀμετρίας ὑβρίζεται. Οἶον, ἐπενόησε πῶς ὑποτάξει βῶν καὶ ἵππον καὶ κάμηλον, καὶ ὅσα τῶν ἀλόγων εἰς ὑπηρεσίαν ἐδόθη· ἀπὸ δὲ πλεονεξίας ἐπενόησε μίξαι τὰ παρὰ φύσιν. Ἐμίξεν ὄνον ἵππῳ, τοῦ Θεοῦ τοῦτο μὴ θελήσαντος, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς εἰρηκότος· Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ τετράποδα καὶ ἔρπετά κατὰ γένος. Ἡ πλεονεξία ἔμιξε τὰ παρὰ φύσιν. Ὁ Θεὸς κολάζων τὴν ἀμετρίαν, ἄγονον ἐποίησε τὴν ἐπί-

νοίαν. Ὅθεν ἡμίονος οὐ τίκτει, δοῦτι οὐκ ἐστὶν ἐξ ἐκείνων τῶν τότε γενομένων, τῶν ἀκουσάντων, Αὐξάνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. Ὅμως καὶ πρὶν ποιῆση, συχωρεῖ τῆ εἰκόνι ἃ βούλεται, ἵνα τὴν δύναμιν αὐτῆς δεῖξῃ, καὶ τὴν ἀμετρίαν αὐτῆς κολάσῃ.

δ'. Πάλιν ἡ ἀμετρία τῆς ἐπιθυμίας ἐπεβάλετο ποιῆσαι ἀνθρώπου μορφὴν, μιμουμένην, φησί, Θεὸν ἐργαζόμενον· καὶ ποιεῖ σώματος εἰκόνα, καὶ βιάζεται τῆ τέχνη τὴν φύσιν, καὶ ἐπειδὴ ἤκουσεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπὸ γῆς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐπλασεν, ἀποροῦσα ἡ τέχνη μιμήσασθαι τὸν ἐαυτῆς Δεσπότην κατὰ τὴν ἀλήθειαν, ταῖς ἐπινοίαις πορίζεται τὸ ἀμήχανον, καὶ συνάγει ῥίζας, καὶ κίρνα τὰ χρώματα, καὶ μιμεῖται ὀφθαλμὸν βλέποντα, καὶ μὴ βλέποντα, ἀνεωγμένον, ἀκοὴν ἀναπεπταμένην, ἀλλ' οὐκ ἀκούουσαν, ῥίνας ἐπ' εὐθείας ἐπιτεταμένας, ἀλλὰ πνοὴν ἔλκει μὴ δυναμένας, στόμα διατετυπωμένον, ἀλλὰ τῆς φωνῆς ἔστερημένον, πόδας καλῶς ἐρρυθμισμένους, ἀλλὰ πρὸς δρόμον οὐκ ἔχοντας ἐπιτηδειότητα· ἵνα δεῖξῃ, ὅ, τι συνεχώρησε τῆ εἰκόνι, ἵνα δειχθῇ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια. Πάντων δὲ ἄφασθαι οὐ συνεχώρησεν, ἵνα μὴ εἰσελθοῦσα εἰς ἀλαζονείαν, ἐαυτῆς ἀπογνῶ καὶ τῆς ἐαυτῆς σωτηρίας. Ὅμως συνεχώρησεν ἀπὸ τῆς γῆς ζωγράφους ποιεῖν, ἵνα ἐντρέψῃ τοὺς ἀρνούμενους, ὅτι ἀπὸ γῆς ἐπλασεν ὁ Θεὸς ἄνθρωπον. Ἀλλ' ἡ τέχνη ἐμιμήσατο τὸν δημιουργόν. Εἶδε σῶμα κατατμηθὲν σιδήρῳ· οἶον, ἀπεκόπη τῷ σιδήρῳ μέρος τι τῆς σαρκός· δεῖ ἀναπληρωθῆναι τὸ κοιλανθὲν, δεῖ οἰκοδομηθῆναι τὴν βρωθείσαν σάρκα· δημιουργὸς οὐκ ἐστὶν, ἵνα σάρκας πλάσῃ. Τί οὖν; Ἡ τέχνη τῆς εἰκόνας τὴν φύσιν τοῦ Δεσπότης μιμουμένη, ἔδραμεν ἐπὶ τὴν γῆν, ἐξ ἧς τὸ σῶμα, κατασκευάζει φάρμακα, ποιεῖ τὰς ἐμπλάστρους, καὶ ἡ μὲν καθαίρει, ἡ δὲ οἰκοδομεῖ. Καὶ ὄρα τὸ θαυμαστὸν. Ὁ Θεὸς κάθηται ὡς περ πατήρ καὶ παιδευτῆς, ὀρῶν τῆς ἐαυτοῦ εἰκόνας [574] τὰ ἔργα. Καὶ ὡς περ πατήρ ἐρωτᾷ τὸν υἱὸν, τότε τὸ νόημα τί βούλεται; οὐχ ἵνα μάθῃ, ἀλλ' ἵνα δοκιμάσῃ· οὕτως αἰεὶ ἡ πηγή τῶν ἀγαθῶν τὴν ἐαυτῆς εἰκόνα παιδεύουσα, προσάγει αὐτῇ ζητήματα. Πρὸς ἡγάγε τῷ Ἀδὰμ τὰ ζῶα τὰ ἄλογα, τὰ πετεινά, ἴδεν τί καλεῖ αὐτὰ, οὐχ ἵνα μάθῃ ὅ πάντα προῖδόν, ἀλλ' ἵνα δοκιμάσῃ τὴν εἰκόνα, εἰ ἐπιτηδεῖα πρὸς κατανόησιν. Εἰσηλθεν οἰκοδομικὴ, ἤλθε τεκτονικὴ, ναυτικὴ, χαλκευτικὴ^e, κατανόησις ἄστρων, οὐχ ἡ περίεργος, ἀλλ' ἡ τὴν θέσιν ὀρῶσα, ἡ τοῖς πλέουσιν ἐπιτηδεῖα, ἡ παρατηρουμένη ἄστρων ἀνατολὰς, καὶ τὸν καιρὸν τῆς εὐπλοίας γνωρίζουσα, οὐχ ἡ γένεσιν πλάττουσα, καὶ εἰμαρμένην μυθολογοῦσα, ἀλλ' ἡ ἀκολουθοῦσα τῆ φωνῇ τοῦ Δεσπότης· Ποιήσωμεν φωσινῆρας ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς ἡμέρας καὶ εἰς καιροὺς. Προήλθον ἡ εἰκὼν, καὶ ἐξιχνιάζει τὴν φύσιν· ζητεῖ βοτάνας, εὐρίσκει· ζητεῖ ῥίζας, καταλαμβάνει· πάντων εὐρίσκειται τεχνίτης, καὶ πάντων ἐπινοητής. Ἀλλ' ἵνα μὴ νομίση, ὅτι αὐτῆ εὔρεν ἐξ ἐαυτῆς, καὶ οὐ παρὰ τὴν δύναμιν τοῦ ἐνθέντος τῆ φύσει τὴν δύναμιν, δι' ἐνός λόγου δείκνυσιν, ὅτι πάντων τούτων διδάτκαλος τῆς ἡμετέρας φύσεως ὁ Θεός. Προήλθεν ὁ μακάριος Σολομῶν λέγων· Αὐτὸς γάρ μοι δέδωκε τῶν ὄντων τὴν γνῶσιν ἄψευδῆ, εἰδέναί σὺστασιν κόσμου, καὶ ἐνέργειαν στοιχείων, ἀρχὰς καὶ τέλη καὶ μεσότητά χρόνων, ἐνιαυτοῦ κύκλους, καὶ ἀστέρων θέσεις, φύσεις ζῶων καὶ θυμοὺς θηρίων, διαφορὰς φυτῶν καὶ δυνάμεις ῥιζῶν, ὅσα τέ ἐστιν ἀφανῆ καὶ ἐμφανῆ, ἔγνω ἐγὼ ὁ ἄνθρωπος. Ἡ εἰκὼν πῶς ἔγνω; Ὁ γὰρ πάντων τεχνίτης ἐδίδαξέ με σοφίαν. Ἐδίδαξέ σε τὰ μέτρα, οὐ τὰ ἀμετρα. Ὅρα γὰρ πῶς εἰς πολλὰς ἀμετρίας ἐξεχύθη ἡ τέχνη ἡ ἀνθρωπίνη, καὶ ἦν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ· Ἐνενόησε πῶς τὸ τῆς φωνῆς ὄργανον ἀποδίδεται, καὶ κατανοοῦσα τὴν φύσιν, μιμεῖται τῆ τέχνη τὴν φύσιν. Ἐκινεῖ τὴν τοῦ ὄργάνου φύσιν, τούτου τοῦ πολυδόνακος ὄργάνου, τοῦ ἐκ πολλῶν καλάμων ὑφασμένου. Καὶ ὄρα τί ποιεῖ, πῶς ἡ τέχνη πρὸς τὴν φύσιν ἐαυτὴν ἡκριθώσεν. Ἐπενόησεν ἄσκους, οὐχ ἐξ ἐαυτῶν προφέροντας τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ ἀναπτυσσόμενους καὶ δανειζόμενους πνεῦμα ἀλλότριον. Εἶτα ἀπὸ τῶν δύο ἀσκῶν εἰς σωληνοδοχεῖον τοῦ πνεύματος, εἰς πάντα τοὺς καλάμους παραπέμπων τὸ πνεῦμα, καὶ ἐπενόησε καὶ τὸ πνεῦμα ρεῖν, καὶ φωνὴν μὴ εἶναι, ἔως ἂν ὁ δάκτυλος σχηματίσῃ τὸν φθάγγον. Καὶ πόθεν τοῦτο, ἄνθρωπε; πόθεν κατασκευάσας ὄργανον, καὶ δοχεῖον πνεύματος; διὰ τί ῥέον τὸ πνεῦμα ἦχον οὐκ ἀποτελεῖ

^a Savil. conj. αὐτῷ.

^b Duo κατέλιπεν.

^c Sic duo recte. In editis τῶ βαθῶ.

^d Sic unus recte. Editi εὐμένειαν.

^e Post χαλκευτικῆ duo addunt βαπτικῆ.

bam erga Patrem : quodque mirum est (quædam enim jam præmissa repetam), nuper dicebamus, ex iis quæ ad nos spectant, ea quæ supra nos sunt ediscere et loqui possumus. Sermo noster intus est cum mente, quæ ipsum generavit. Num visibilis est cum visibili? Invisibilis est cum invisibili, intelligibilis cum intelligibili, incorporeus cum incorporeo. Cum proditurus est sermo, in os venit, ibique voce inditur; non alia natura vocem ipsi suppeditante, sed ipse sermo sibi dictionem textit. Et invisibilis natura cum patre, cum mente dico, indutus voce exit, et omnibus fit notus qui ante ignotus erat. Deinde cum prodiit, et omnia implet, et a mente quæ ipsum genuit non separatur. Quis enim hominum, cum loquutus fuerit verbum, aliosque docuerit, seipsum sermone vacuum reddit? An si quid loquar quod in aliorum aures perveniat, mentem meam desertam reliqui? annon sermo exiit et intus mansit? annon sexcentas aures implevit, et a generante mente non abscessit? Jam vero humanus sermo a generante mente emissus, et foras prodiit, et generantem non relinquit? Deus autem Verbum, quia propter nos in mundo apparuit, paternos sinus vacuos reliquerit? nequaquam: sed quod admirabile est, innumeri unum ipsum Deum Verbum audiunt, et cum ipsum ad tot tantosque pervadat, non tamen dividitur, sed est totum in singulis nostrum audientium, totum cum omnibus, et si Pater fluxu quodam et sectione genuit, ac divisus sectusque est, ut aiunt, dicat illis Servator: *Scrutamini Scripturas (Joan. 5. 39). Scrutamini, ne corrumpatis. Scrutamini, non simpliciter legentes, sed profundum sententiarum investigantes. Deus Scripturas dedit, sed altam earum mentem non patefecit, verum meditationis tuæ cursui reliquit, ut probitatem tuam exploraret, et diligentiam perspiceret, videretque an Scripturis inservias, an vim ipsis inferas. Quemadmodum etiam naturas rerum proposuit Deus, artes vero occultavit: et omnia a Deo in medio posita sunt, ars vero ab humana mente originem duxit: sic et in Scripturis evenit. Rem planius declaro. Dedit Deus lapides, dedit Deus lapidum naturam, non ædificia parata: dedit frumentum, non panem; dedit uvam, non vinum; dedit lanæ naturam, non vestimentum; dedit terram auro fecundam, non aurum. Quare? Quia ad imaginem Dei fecit hominem, creationis opus partitur: ipse creat, et illius arte creaturam concinnat et ornat. Quoniam ad imaginem suam fecit hominem, opificiorum nobilitatem cum ipso communicat. Ipse operatur ut Creator et Deus, ex non exstantibus omnia producens; ille naturam educit, quæ non existebat: imagini vero suæ id concedit, ut opificia exornet. Cogita quis primus homo aratrum compegit, quomodo excogitaverit lignum secare, ferrum medium inmittere, concinne constringere, jugum adinvenire, teamonem dirigere, boves jungere. Lignum jam erat, ferrum erat, sed ars non aderat. Quis tibi dixit, o homo, aratrum hoc modo confici? quis suggestit tibi indomitam ferri naturam igne emolliri? quis monstravit tibi ex tanta crassitudine exiguum acum fabricari? quis excogitavit ex lapidibus januarum apparatus construere? dic mihi, homo, tectorum inventum unde edidicisti? Multum stupes, inquiet, utpote imperitus. Imaginem Dei vides, et sciscitaris? Ideo, frater, natura humana Dominum imitatur suum, et arte naturam exornat. Verum quamdiu modum servat, pulchra est, ubi autem modum excedit, immoderati usus causa contumeliæ est obnoxia. Exempli causa, excogitavit quomodo subjiceret bovem, equum, camelum, et quæcumque alia animalia ad ministerium data sunt: ex avaritia autem excogitavit illa miscere quæ natura diversa erant. Miscuit asinum equo præter Dei voluntatem, qui ab initio dixerat: *Educat terra quadrupedes et reptilia secundum genus (Gen. 1. 24)*. Avaritia miscuit ea quæ natura diversa erant. Deus autem immoderatam illam concupiscentiam castigans, commentum infecundum reddidit. Ideo mula non parit, quia non est ex numero eorum quæ tunc facta sunt, et audie-*

runt, *Crescite et replete terram (Gen. 1. 28)*. Attamen prius quam faciat, imagini concedit ut ea faciat quæ velit, ut ejus potentiam ostendat, et immoderatam usum castiget.

4. Rursus immoderata cupiditas suggestit homini ut formam effingeret hominis, Deum, ut ait, operantem imitans imaginem corporis efficit, et arte sua vim naturæ infert. Et quia audivit Deum e terra fecisse formasseque hominem, cum non possit ars illa secundum rei veritatem Dominum suum imitari, solertia sua rem, quæ fieri nequeat, quodammodo exprimit: radices colligit, colores miscet, imitaturque oculum videntem, et non videntem, licet apertum, aures apertas, et non audientes: nares rectas, sed quæ respirare non possint, os efformatum, sed voce privatum, pedes recte concinnatos, sed ad cursum inhabiles: ut demonstret quid ille imagini concesserit, et hinc divina vis ostendatur. Non permisit autem, ut omnia aggredere, ne in arrogantiam elata de se suaque salute postea desperaret. Attamen permisit ut pictores de terra id exprimerent, ut pudore afficeret eos qui negarent Deum de terra hominem efformasse. Attamen ars imitata est Creatorem. Vidit corpus ferro sectum; exempli causa, amputata ferro fuit carnis aliqua pars: oportet impleri excavatum illud, oportet ædificari consumptam carnem: Creator non adest, qui carnes efformet. Quid igitur? Imaginis ars Domini naturam imitata, ad terram cucurrit, ex qua corpus, medicamenta parat, emplastra conficit: et illa quidem expurgat, hæc autem ædificat. Et vide rem mirabilem. Deus sedet quasi pater et magister, imaginis suæ opera videns. Ac quemadmodum pater interrogat filium, Quid tibi vult hæc cogitatio? non ut discat, sed ut exploret: ita quoque semper fons ille honorum, imaginem suam instituens, quæstiones ipsi proponit. Adduxit ad Adamum bruta animalia et volatilia, ut videret quid vocaret ea (*Gen. 2. 19*), non ut edisceret is qui omnia prospicit, sed ut probaret imaginem num apta esset ad excogitandum. Ingressa est ars ædificandi domos, ingressa est architectonica, nautica, araria¹, scientia astrorum, non illa curiosa, sed quæ eorum positionem explorat, quæ navigantibus utilis est, quæ observat stellarum ortus, et tempus navigationis indicat, non quæ genesim fingit: et fatum fabulatur, sed quæ sequitur vocem Domini, *Faciamus luminaria in celo, et sint in signa et in dies et in tempora (Gen. 1. 14)*. Prodiit imago illa, et naturam investigat: quærit herbas, invenit: quærit radices, deprehendit, omnium artifex atque inventor deprehenditur. Verum ne putet se ex seipsa invenisse, non autem virtute ejus qui naturæ virtutem indiderat, uno verbo demonstrat naturæ nostræ unum doctorem fuisse Deum. Prodiit beatus Salomon dicens: *Ipse enim dedit mihi rerum cognitionem certam, ad sciendam constitutionem mundi, et elementorum efficaciam, fines, principia et media temporum, anni circulos, et stellarum positiones, naturas animalium, et furores ferarum, differentias plantarum et virtutes radicum, quæ sunt aperta et occulta, novi ego homo (Sap. 7. 17-21)*. Imago quomodo cognovit? Omnium enim Opifex docuit me sapientiam. Docuit te quæ secundum mensuram erant, non quæ secus. Attende enim in quanta modum excedentia effudit se ars humana, quæ erat imago Dei. Excogitavit quomodo vocis organum datum sit, et intellecta natura arte naturam imitatur. Excogitavit organi naturam, organi, inquam, multis tibiis, multis fistulis instructi. Et vide mihi quid faciat, quomodo ars ad naturam exprimendam sese comparet. Invenit utres, qui non ex seipsis spiritum et sonum ederent, sed qui explicati externum accipiant flatum. Deinde ex duobus utribus in flatus canalem, inque omnes calamos flatum emittens, excogitavit ut flatu etiam prodeunte nulla vox esset, donec digitus sonum efformaret. Et unde hoc, mi homo? unde concinnasti organum et receptaculum spiritus? cur effluens flatus

¹ Post, *araria*, duo addunt, *ars suendi*.

sonum non emittit apertis tibiis? Multum inquit, obstupescis, quia imperitus es. Paulo ante dicebam: Imago sum, naturam meam perspexi, et imitatus sum meipsum. Quomodo teipsum imitatus es? Vidi etiam in meipso flatum illum, quem mutuo accepi: sæpe namque thorax expansus et compressus aeris flatum accipit. Video arterias duas flatum emittentes, per os quasi per canalem. Video flatum prodire, neque verbum proferri, nisi lingua sonum conformaverit. Meipsum, inquam, vidi, et æmulatus sum, ex meipso artem Domini deprehendi, ut ait David: *Mirabilis acta est scientia tua ex me* (Psal. 138. 6). Meipsum vidi, et Artificem laudavi: imitatus sum Dominum meum: arte naturam expressi. Neque enim organum turpe est, nisi cum turpium cantilenarum instrumentum efficitur: quemadmodum divina olim emittuntur; non erant profana, nisi cum postea talia ad inventa sunt ad voluptatem; attamen si sacra fuissent, ut ab initio, profana non essent. Quamobrem David, *Laudate eum in psalterio et cithara, in chordis et organo, in cymbalis bene sonantibus, in cymbalis jubilationis, in tympano et choro* (Psal. 150. 3. 4). Ulinam ergo inventum illud non in voluptatem et lasciviam versum esset, neque in idolorum cultum! Sed si eorum, quæ excogitaverat homo, fructum Deo obtulisset, non reprehensa fuisset artis solertia, si ad Domini notitiam usurpata fuisset. Non reprehensa fuisset cithara, si Deus per citharam prædicatus fuisset. Ideo beatus David, cum citharam compegisset, nec per citharam turpes hymnos caneret, sed sacros cantus modularetur, id consequutus est ut ejus cithara Deo consecrata, dæmonas fugaret. Cum enim Saûlem regem dæmon exagitaret, cæderet, prosterneret, quando, inquit, beatus David citharam pulsabat, bene se habebat Saûl, et allevabatur (1. Reg. 16. 23). Viden' artem omnem, si ad Dei placitum concinnetur, nihil habere mali, imo sic omnia nobis secundum libitum processura fuisse?

5. Sed quo consilio ex theologia in artem et imaginis imitationem progressus sum? Ut dominicam vocem contra hæreticos (contra Anomæos) usurpemus. Quamnam? *Hypocritæ, faciem cæli et terræ nostis judicare* (Luc. 12. 56): artes invenistis, inventa multa protulistis, et omnium Dominum Opificemque contumelia afficitis? Tu per artem tuam imitatus es Dominum, et similis ipsi renuntiatus es secundum imaginem et similitudinem, et me Creatorem dissimilem Genitori prædicas? Ego vos peccato subjectos liberavi, et me omnium Dominum in subjectionem vocatis? Etiam, inquit, scriptum est, quod *Filius subjicietur* (1. Cor. 15. 28). Dictum quidem est, sed secundum Dei potestatem. Neque nostra illa dicta, sed a Deo prædicata sunt. Jam vero, ut dictum illud sequar, concedo iis qui audierunt, ut illud ipsum intelligant. Ut itaque dictum illud sequar, num in futura illa creatione, in resurrectione subjicietur? At tunc tu angelis eris æqualis. Nam ait Servator, *In resurrectione neque nubunt, neque nubuntur, sed sunt ut angeli Dei* (Matth. 12. 25). Tu ex ordine tuo in altiore es erigendus, et Filius ex dominatu in subjectionem veniet? Non audisti Paulum dicentem: *Vanitati enim creatura subjecta est, quia et ipsa creatura simul ingemiscit et parturit usque nunc* (Rom. 8. 20. 22). Creatura, cælum, terra et cætera omnia. *Vanitati enim creatura subjecta est, non volens.* Cui vanitati? Humanæ. Cur ipsum vocat vanitatem? Quia ex illa imagine in similitudinem brutorum degeneravit. Nam *Vanitas vanitatum, omnia vanitas* (Eccl. 1. 2). Et David: *Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens* (Psal. 38. 6). Ulic ergo vanitati, homini corrupto creatura subjecta est. Quomodo subjecta? Oritur sol indignis, scaturiunt fontes ingratiss, terra fructus suos profert improbis. Subjecta ergo est creatura vanitati non volens. Si enim ex ejus arbitrio, non lubens subjeceretur indignis; sed propter eum qui se subjecit subjicitur. Quo scopo? Spe. Qua spe? *Quia, teste Paulo, liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei* (Rom.

8. 21). Creaturæ tunc liberatur, et Filius in servitum redigitur? *Scrutamini Scripturas* (Joan. 5. 39), ne calumniemini; scrutamini ne curiosius perquiratis; scrutamini credentes, non contradicentes. Unde hæc dicere didicisti, Qui erat genitus est, an qui non erat? unde dicere didicisti, Gignere et creare apud Deum idipsum est? num Petrus hæc te docuit? num Paulus suggestit? At Servator, inquit, hæc nobis tradidit. Lege Scripturam, et legem reverere. Cæterum neque in dictis suis sibi constat. Cum enim interrogat, Cum esset, genitus est, an cum non esset? mentitur. Nam id quod non confitetur examinat, Primo confitere, quod genitus sit, et tunc interroga, Qui erat, an qui non erat? Rem negas, et verba exploras? Quem non confiteris genitum esse, cur de illo quæstionem moves? Qui erat, genitus est, an qui non erat? Primum pone genitum esse, et tunc quære. Naturam negas, et verba exploras? Creare et gignere idipsum est? Undenam Filius? dicat aliquis eorum. Nisi prius duorum ordo constitutus palam sit, mensque consonet, non possum dicere, quod cernere et videre unum sit: unum namque dixi. Si autem dixero, audire et videre unum esse, tunc videor disparata dicere, quantum ad visum, consentanea vero, quantum ad auditum: quoniam apud Deum idipsum est. Unde nosti creare et gignere idipsum esse? Si enim genuit et creavit, probe dicis idipsum esse. Si vero secundum te numquam genuit, sed creavit, quomodo gignere et creare idipsum sit? Verba futilia, verba vana, rerum veritas constat. Cur circa illud gignere et creare arguantur? Deus, inquit, simplex est, et non sicut nos, qui per partem aliam gignimus, per aliam condimus; verbi gratia, genitalibus membris gignimus, manu condimus. Sed non ita Deus: simplex enim est et figuræ expers: at quo modo gignit, eodem condit. Cum de invisibilibus edisseras, importuna illa et vana philosophia inflatus, vel una ex rebus quæ sub aspectum cadunt, rem tibi persuadeat: nempe eodem plane modo, non pulchrum fore, si quæ facta sunt eandem haberent virtutem. Accipe manum meam quæ sub aspectum cadit, ut ex visibilibus ad invisibilia argumentum ducatur. Manus hæc cum per seipsam una sit, et diversa operetur, non potest ea quæ perficiuntur sub uno cogitandi genere exhibere. Exempli causa, eadem manu efficio et destruo; ergone quia ejusdem manus est efflicere et destruere, utrumque idipsum est? Atqui non idipsum est. Quandoquidem dicunt illi, nos alio modo gignere, alio operari: dicam et ego, eodem modo, eadem manu condo, eadem destruo, et verbero, et curo. Eritne igitur verberare et curare idipsum? Eadem manu stantem impello, et lapsum erigo, eadem manu calculum pono, eadem resolvo. Eritne ergo calculum ponere et resolvere idem? Annon hæc omnem insaniam superant? annon hæc fabulæ et ineptiæ? Annon Pauli animus ingemiscit? annon Petrus indignatur, cum tot verbis contra divinam doctrinam debaccheatur? Christum repudiasti, et aliorum doctrinam amplexus es. Annon audisti Christum dicentem, *Qui me erubuerit et sermones meos* (Marc. 8. 38)? Multi sæpe Christum confitentur, quos tamen pudet doctrinæ ejus. Confitetur Christum hæreticus, sermonem autem movet de Patre et Filio, et pudet illum dicti, aitque: Num genuit, qui passionis est expers? Ergo per effluxum, ergo per operationem.

6. Viden' quam ipsum verbi pudeat? O stultitiam! Verba aucupantur, et virtutem non accurate examinant: omnia quippe labefactavit vanitas. Quod vero sæpe dixi, hæreticorum hæc principia, hi fontes manifesti sunt. Hanc hæreticam doctrinam Ecclesia habet, inquit. Dic, quis existimaverit genitum esse. Quis hujusce, quam tu putas hæresim esse, auctor est? A principio apostoli prædicarunt; post apostolos Nicæna synodus confirmavit. Ut autem palam esset hanc totius orbis esse fidem, ex tot congregatis septem tantum dissenserunt, qui etiam abdicati sunt. Totus orbis consensit, quia ex massa apostolica erat.

τῶν αὐτῶν ἠνεωγμένων; Πολύ, φησί, ξενίζη, ὡς ἀπειρο-. Εἶπον προλέγων· εἰκῶν εἰμι, τὴν ἐμαυτοῦ φύσιν εἶδον, καὶ ἐμιμησάμην ἐμαυτόν. Πῶς ἐμιμήσω ἐαυτόν; Εἶδον καὶ ἐν ἐμαυτῷ τὸ πνεῦμα τοῦτο δεδανεισμένον· συνεχῶς γὰρ ὁ θώραξ ἀνακτυσσόμενος καὶ συμπτυσσόμενος δέχεται τὴν εἰσροὴν τοῦ πνεύματος. Βλέπω δύο ἀσπηρίδας πεμπούσας τὸ πνεῦμα παραχωρεῖν ὡς ἐνὶ σωλήνι^a τῷ στόματι. Ὁρῶ ὅτι τὸ πνεῦμα προγωρεῖ, καὶ ὁ λόγος οὐ γίνεται, ἐὰν μὴ ἡ γλῶσσα τὸν φθόγγον σχηματίσῃ. Εἶδον ἐμαυτόν, καὶ ἐξήλωσα ἐμαυτόν, ἐξ ἐμοῦ κατέλαθον τὴν τέχνην τοῦ Δεσπότου, ὡς λέγει Δαυὶδ· *Ἐθαυμαστώθη ἡ γνώσις σου ἐξ ἐμοῦ. Ἐμαυτόν εἶδον, καὶ τὸν τεχνίτην ἐπήνεσα· ἐμιμησάμην τὸν ἐμαυτοῦ Δεσπότην· τῇ τέχνῃ τὴν φύσιν παρέστησα.* Οὐδὲ γὰρ φαῦλον τὸ ὄργανον, ἀλλ' ἐπειδὴν αἰσχροῦν ἀσμάτων γένηται ὄργανον· ὡσεὶ θεῖα ἐλέγετο ἀπ' ἀρχῆς· οὐκ ἦν βέθηλα, εἰ καὶ τῇ ἀμετρίᾳ ἐπενοήθη εἰς τρυφήν· ἀλλ' ὁμοῦς εἰ καθιέρωτο, ὡσπερ ἀπ' ἀρχῆς, οὐκ ἦν βέθηλα. Διὸ καὶ ὁ Δαυὶδ, *Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ψαλτηρίῳ, καὶ κιθάρᾳ, ἐν χορδαῖς καὶ ὄργανῳ, ἐν κυμβάλοις εὐήχοις, ἐν κυμβάλοις ἀλαλαγμοῦ, ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῷ.* Εἴθε οὖν ἡ ἐπίνοια μὴ πρὸς τρυφήν ἀκολασίας ἐτρέπη, μὴ εἰς προσκύνησιν εἰδώλων. Ἄλλ' ἂν ἂν ἐπενόησε, τούτων τοὺς καρποὺς εἰ ἀπεδίδου τῷ Θεῷ, οὐκ ἂν ἐμέμφθη ἡ ἐπίνοια τῆς τέχνης, εἰ τὸν Δεσπότην ἐγνώρισεν. Οὐκ ἂν ἐμέμφθη ἡ κιθάρα, εἰ Θεὸς διὰ τῆς κιθάρας ἐκηρύττετο. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Δαυὶδ, [575] ἐπειδὴ κιθάραν ἐπήξατο, διὰ δὲ τῆς κιθάρας οὐκ αἰσχροὺς ὕμνους ἤσεν, ἀλλ' ἱεροὺς ἐμελέψε λόγους, ἐγένετο ἡ κιθάρα καὶ Θεῷ καθωσιωμένη, καὶ δαιμόνων φυγαδευτήριον. Ὅτε γὰρ τὸν Σαοὺλ τὸν βασιλέα δαίμων κατέκρουε, καὶ ἐβρόάπιζε καὶ κατεστρώννυεν, ἠνίκα, φησὶν, ὁ μακάριος Δαυὶδ ἀνέκρουε τὴν κιθάραν, καλῶς ἐγένετο τῷ Σαοὺλ, καὶ ἐκουφίζετο. Ὁρᾷς ὅτι πάντα τέχνη, εἰ πρὸς ἀρέσκειαν ἡρμოსται Θεοῦ, οὐδὲν ἂν τὴν φαῦλον, ἀλλὰ πάντα κατὰ γνώμην ἂν ἡμῖν ἀπήντησεν;

ε'. Ἀλλὰ τί βουλόμενος ἦλθον ἀπὸ θεολογίας εἰς τέχνην καὶ μίμησιν εἰκόνας; Ἴνα τὴν Δεσποτικὴν φωνὴν κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἀποδώσωμεν. Ποίαν; Ὑποκριται, τὸ πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῆς γῆς οἶδατε δοκιμάζειν· τέχνας εὗρατε, ἐπινοίας πολλὰς ἐπενοήσατε, καὶ τὸν πάντων Δεσπότην καὶ τεχνίτην ὑβρίζετε; Σὺ τῇ τέχνῃ ἐμιμήσω τὸν Δεσπότην, καὶ ὁμοίος ἀπηγγέλθης κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, κάμει τὸν δημιουργὸν ἀνόμοιον τῷ γεννήσαντι κηρύττεις; Ἐγὼ ὑμᾶς ὑποτεταγμένους τῇ ἀμαρτίᾳ ἠλευθέρωσα, κάμει τὸν ἀπάντων Δεσπότην εἰς ὑποταγὴν καλεῖτε; Ναί, φησὶ, γέγραπται, ὅτι *Καὶ ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται.* Εἴρηται μὲν, κατὰ δύναμιν Θεοῦ. Οὐδὲ γὰρ ἡμέτερα τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ Θεοῦ τὰ κηρυττόμενα. Εἶτα ἴνα τῇ λέξει ἀκολουθήσω, συγχωρῶ τοῖς ἀκούσασιν εἰδέναί τὰ λεγόμενα. Ἴν' οὖν τῇ λέξει ἀκολουθήσω, ἐν τῇ μελλούσῃ δημιουργίᾳ, ἐν τῇ ἀναστάσει ὑποταγήσεται τότε; Σὺ δὲ γίνῃ τότε ἰσαγγελος. *Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν, λέγει ὁ Σωτήρ, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς ἀγγελοι Θεοῦ.* Σὺ ἀπὸ τῆς σεαυτοῦ τάξεως ἀνάγῃ, καὶ ὁ Υἱὸς ἀπὸ δεσποτείας εἰς ὑποταγὴν ἔρχεται; Οὐκ ἤκουσας Παύλου λέγοντος, *Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν;* Ἡ κτίσις, οὐρανοῦ, γῆ, καὶ τὰ ἄλλα πάντα. *Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐκ ἔκουσα.* Ποῖα ματαιότητι; Τῇ ἀνθρωπίνῃ. Ματαιότητα αὐτὸν διὰ τί καλεῖ; Ἐκτραπέντα τῆς εἰκόνας εἰς ὁμοιότητα ἀλόγων. *Ματαιότης γὰρ ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης. Καὶ ὁ Δαυὶδ· Πλήν τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἄνθρωπος ζῶν.* Τῇ οὖν ματαιότητι ταύτη, τῷ ἀνθρώπῳ τῷ παραφθαρέντι ὑπετάγη ἡ κτίσις. Πῶς ὑπετάγη; Ἀνατέλλει ὁ ἥλιος τοῖς ἀναξίοις, βρῦουσιν αἱ πηγαὶ τοῖς ἀχαρίστοις, φέρει ἡ γῆ τοὺς καρποὺς τοῖς ἀγνώμοσιν. Ὑπετάγη οὖν ἡ κτίσις τῇ Ματαιότητι, οὐκ ἔκουσα. Εἰ γὰρ κατὰ γνώμην, οὐκ ἂν ὑπετάγη τοῖς ἀναξίοις ἔκουσα· ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα καὶ ὑποτάσσεται. Ποίῳ σκοπῷ; Ἐλπίδι. Ποῖα ἐλπίδι; Ὅτι καὶ αὐτῇ κτίσις (ταῦτά φησι Παῦλος) ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Ἡ κτίσις τότε ἐλευθεροῦται, καὶ ὁ Υἱὸς καταδουλοῦται; *Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, μὴ συκοφαντεῖτε· ἔρευνᾶτε, μὴ πολυπραγμο-*

ναῖτε· ἔρευνᾶτε πιστεύοντες, μὴ ἀντιλέγοντες. Πόθεν ἔμαθες λέγειν, ὢν ἐγεννήθη, ἢ οὐκ ὢν; πόθεν ἔμαθες λέγειν, τὸ γεννῆσαι καὶ τὸ κτίσαι παρὰ Θεῷ ταῦτόν ἐστι; Πέτρος σε ταῦτα ἐδίδαξε; Παῦλος ὑπέθετο; Ἄλλ' ὁ Σωτήρ ταῦτα ἡμῖν παρέδωκεν. Ἀνάγνωθι τὴν Γραφήν, καὶ δυσωποῦ τὸν νόμον. Πλήν οὐδὲ οἷς λέγει ἐμμένει. Ὅταν γὰρ ἐρωτήσῃ, ὢν ἐγεννήθη, ἢ οὐκ ὢν; ψεύδεται. Ὅ γὰρ μὴ ὁμολογεῖ, ἐξετάζει. Πρῶτον ὁμολόγησον, ὅτι ἐγεννήθη, καὶ τότε ἔρώτα, ὢν, ἢ μὴ ὢν. Τὸ πρᾶγμα ἀρνήθῃ, τὸ ῥῆμα βασανίζεις; Ὅν μὴ δίδως γεγεννηθῆναι, τούτου τὴν ἔρευναν τί ζητεῖς, ὢν ἐγεννήθη ἢ μὴ ὢν; Δὲς ὅτι ἐγεννήθη· πρῶτον στήσον ὅτι ἐγεννήθη, καὶ τότε ζήτηι. Ἄρνηθῃ τὴν φύσιν, καὶ τὴν λέξιν ἐξετάζεις; Τὸ κτίσαι καὶ τὸ γεννῆσαι ταυτόν; Πόθεν ὁ Υἱός; λεγέτω τις αὐτῶν. Ἐὰν μὴ ἡ πρῶτον φανερὰ ἡ τάξις τῶν δύο, καὶ τότε ἡ διάνοια συμφωνῇ, οὐ δύναμαι εἰπεῖν τὸ ἰδεῖν καὶ τὸ βλέπειν ταυτόν· ἐν γὰρ εἶπον. Ἐὰν δὲ εἴπω, τὸ ἀκούσαι καὶ ἰδεῖν ταυτόν ἐστι, τότε δοκῶ τὰ διαφέροντα, οὐ μὴν καὶ τῇ ἐφεί, συμφωνοῦντα δὲ τῇ ἀκοῇ λέγειν, ὅτι ταυτόν ἐστι παρὰ Θεῷ. Πόθεν οἶδας ὅτι τὸ κτίσαι [576] καὶ τὸ γεννῆσαι ταυτόν; Εἰ μὲν γὰρ ἐγέννησε καὶ ἔκτισε, καλῶς λέγεις ταυτόν. Εἰ δὲ μηδέποτε ἐγέννησε, κατὰ σὲ, ἀλλ' ἔκτισε, πού τὸ γεννῆσαι καὶ κτίσαι ταυτόν; Ῥημάτων κενοδοξία, ῥήματα κενά, πραγμάτων ἀλήθεια. Διὰ τί δὲ τὸ γεννῆσαι καὶ τὸ κτίσαι σοφίζονται; Ὁ Θεὸς, φησὶν, ἀπλοῦς ἐστι, καὶ οὐχ ὡσπερ ἡμεῖς· μέρος μὲν γεννώμεν, μέρος δὲ κτίζομεν· οἶον, τοῖς μὲν γεννητικοῖς γεννώμεν, τῇ δὲ χειρὶ κτίζομεν. Οὐχ οὕτω δὲ ὁ Θεός, φησὶν· ἀπλοῦς γὰρ καὶ ἀσηματίστος· ἀλλ' ὅπως ἄνω γεννᾷ, τούτω καὶ κτίζει. Ἐπειδὴ περὶ ἀοράτων ἐπαγγέλλῃ, πεφυσιωμένος ὑπὸ τῆς ἀκαίρου ταύτης καὶ ματαίας φιλοσοφίας, ἐν τῶν ὁρωμένων σε πεισάτω, ὅτι τῷ αὐτῷ τρόπῳ τὰ γενόμενα μὴ καλὸν τὴν αὐτὴν ἔχειν δύναμιν. Λάβε χεῖρα τὴν ἐμὴν τὴν φαινομένην, ἵνα ἀπὸ τῶν φαινομένων ὁ ἔλεγχος δράμῃ τῶν ἀοράτων. Ἡ χεὶρ αὐτῆ μία οὔσα καθ' ἑαυτήν, καὶ ἐργαζομένη διάφορα, οὐ δύναται τὰ ἀποτελούμενα εἰς μίαν θεωρίαν δεῖξαι. Οἶον, τῇ αὐτῇ χειρὶ κτίζω καὶ καταστρέφω· ἀκούῃ, ἐπειδὴ τῇ αὐτῇ ἐστι τὸ κτίσαι καὶ τὸ καταστρέφαι, ταυτόν ἀρα; Ἄλλ' οὐ ταυτόν. Ἐπειδὴ λέγουσιν, ὅτι ἡμεῖς ἄλλως γεννώμεν, καὶ ἄλλως κτίζομεν· λέγω κάγω, τῷ αὐτῷ τρόπῳ κτίζω, τῇ αὐτῇ χειρὶ, καὶ καθαίρω τῇ αὐτῇ χειρὶ, καὶ τύπτω καὶ θεραπεύω. Ἔσται οὖν τὸ τυφᾶν καὶ τὸ θεραπεύειν ταυτόν; Τῇ αὐτῇ χειρὶ καὶ ὠθῶ τὸν στήκοντα, καὶ ἐγείρω τὸν πεσόντα· τῇ αὐτῇ χειρὶ καὶ ψηφίζω, καὶ λύω τὴν ψηφρον. Ἔσται οὖν καὶ τὸ ψηφίσει καὶ τὸ λύσει τὴν ψηφρον ταυτόν; Ταῦτα οὖν οὐκ ἐστι μωρολογίας ἐπέκεινα; ταῦτα οὐ μῦθοι, καὶ ἀκαιρίαί; Ἄρα οὐ στένει ἡ ψυχὴ Παύλου; οὐκ ἀγανακτεῖ Πέτρος, τοιούτων ῥημάτων κωμαζόντων κατὰ τῆς θείας διδασκαλίας; Ἀπέγνωσ τὸν Χριστὸν^b, καὶ ἔμαθες τὰ ἐτέρων. Οὐκ ἤκουσας τοῦ Κυρίου λέγοντος; *Ὁς ἂν αἰσχυρῆθῃ με, καὶ τοὺς ἐμούς λόγους. Πολλοὶ πολλάκις Χριστὸν ὁμολογοῦσι, τοὺς δὲ λόγους αὐτοῦ αἰσχύνονται.* Ὁμολογεῖ Χριστὸν αἰρετικὸς, ἔρχεται δὲ εἰς τὸν λόγον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ αἰσχύνεται τὸ ῥῆμα, καὶ λέγει· Ἐγέννησε γὰρ ὁ ἀπαθὴς; Οὐκ οὖν κατὰ ρεύσιν, οὐκοῦν κατὰ ποίησιν.

ς'. Ὁρᾷς ὅτι αἰσχυρὴ τὸ ῥῆμα; Ἦ τῆς ἀνοίας! Ἐγένοντο λέξεων θηραταὶ, καὶ οὐ τῆς δυνάμεως ἀκριβεῖς ἐξετάσταί· πάντα γὰρ ἐφθειρεν ἡ ματαιότης. Ὁ δὲ πολλάκις εἶπον, τῶν αἰρετικῶν αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ καὶ αἱ πηγαὶ δήλαι. Ἡ Ἐκκλησία αἰρετικὴν ἔχει διδασκαλίαν. Ἐἶπε τὸν ἠγησάμενον γεγεννηθῆναι τοῦ προειρημένου. Τίς ἐστὶν ὁ ταύτην καθ' ἡμᾶς, ἦν σὺ καλεῖς αἰρεσιν, γεννήσας; Ἀπ' ἀρχῆς οἱ ἀπόστολοι ἐκήρυξαν· μετὰ τοὺς ἀποστόλους ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἐβεβαίωσε. Καὶ ἴνα δειχθῇ, ὅτι οἰκουμένης ἦν ἡ πίστις, τοσοῦτων συναχθέντων, ἕπτὰ μόνοι διεφώνησαν, οἳ καὶ ἀπεκηρύχθησαν. Πᾶσα ἡ οἰκουμένη συνεφώνησεν, ἐπειδὴ τοῦ φυράματος ἦν τοῦ ἀποστολικοῦ. Καὶ ὅρα τὸ θαυμαστὸν· καὶ ἐμιμησατο ἡ Νέα δι' οἰκονομίας τὴν Παλαιάν· Ὅτε οἱ βασιλεῖς Ἀσσυρίων ἐπῆλθον ἐπὶ τὴν γῆν τῆς Παλαιστίνης, ἐξῆλθεν Ἀβραὰμ κατὰ τῶν ἄλλοφύλων, κατὰ πάντε βασιλέων· ἐξῆλθε μόνος ὁ πιστός. Καὶ πόσους στρατεύει κατ' αὐτῶν; Δούλους τριακοσίους οἰκογενεῖς καὶ δεκαοκτώ

^b Dno mss. ἀπέγνωσ τὰ τοῦ Χριστοῦ.

^c Hæc omnino corrupta esse videntur : et tamen omnes nss. sic habent.

^a Unus ὡς ἐν σωλήνι

Ὅσους ἐστράτευσεν Ἀβραὰμ κατὰ ἀλλοφύλων, ἐστράτευσε Χριστὸς κατὰ τῶν αἱρέσεων· ὅσους ἐστράτευσε Ἀβραὰμ κατὰ ἀλλοφύλων, μᾶλλον δὲ ὅσους ἐαυτῷ συνεστράτευσε, τοσοῦτους ὁ Χριστὸς μετ' ἐαυτοῦ ὠπλίσε κατὰ τῶν αἱρέσεων. Τριακόσιοι δεκαοκτὼ ἐπίσκοποι ἐν Νικαίᾳ· κἀκεῖ τριακόσιοι δεκαοκτὼ οἰκείται τοῦ Ἀβραὰμ οἰκογενεῖς. Διὰ τί οἰκογενεῖς εἶπεν; Εἶχε γὰρ καὶ ἀργυρομνητούς· ἀλλὰ τὸ γνήσιον ἐδειξε τῆς οἰκίας. Καὶ νῦν Χριστὸς ἐστράτευσε οὐχ ἀπλῶς πάντας, ἀλλὰ τοὺς οἰκογενεῖς, τοὺς κηρύττοντας τὸν ὄντα τὸν ἐξ ὄντος, τὸ ζῶντα τὸν ἐκ ζῶντος, τὸ φῶς τὸ ἐκ φωτός. Τί λέγεις φῶς καὶ φῶς; ποία διαφορὰ ζωὴ καὶ ζωή; ποῖον τὸ διάφορον; Καὶ τὸ θαυμαστόν, ὁ Πατὴρ φῶς ἐλέγθη, ὁ δὲ Υἱὸς μετὰ προσθήκης. Λέγει Ἰωάννης· Ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶν· περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ· Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. Ὁ Πατὴρ ἀπολελυμένως ἐκλήθη φῶς. [577] Ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τῆς τοῦ Πατρὸς θεότητος οὐ ταχέως στρατεύονται αἱρετικά τόλμαί, εἰ καὶ τὰ μάλιστα κατὰ Χριστοῦ τολμώμενα εἰς Πατέρα ἀναφέρει τὴν ὕβριν, ἀλλ' ὅμως τὸ ὠμολογημένον ἀπλῶς κατασκευάζει λόγῳ ἢ Γραφῇ, τὸ ἀμφιβαλλόμενον ὄχυροί τῇ ἀληθείᾳ. Φῶς ὁ Πατὴρ, καὶ οὐ μετὰ προσθήκης· ἀρκεῖ γὰρ κηρυχθεὶς γνωρισθῆναι. Φῶς ὁ Υἱός. Ἴνα μὴ τις εἴπη, ὅτι φῶς μὲν νοερόν ἐκαίνο, τὸ δὲ ἔτερον νόθον, Φῶς ἀληθινόν. Πάλιν ἵνα μὴ τις εἴπη, ὡς περ φῶς ὁ ἥλιος, καὶ φῶς ἡ σελήνη, ἀλλὰ τὸ μὲν μέγα φῶς, τὸ δὲ μικρὸν φῶς· οὕτω καὶ ὁ Πατὴρ φῶς, ἀλλὰ μέγα· οὕτω καὶ Υἱὸς φῶς, ἀλλὰ μικρὸν· ἵνα μὴ ταῦτα λέγῃ, Ἥσαϊας προλαμβάνει· Γῆ Ζαβουλόων, καὶ γῆ Νεφθαλεὶμ, ὁδὸς θαλάσσης, πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς, ὁ καθημέρος ἐν σκότει, φῶς εἶδε μέγα. Εἰ ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ, καὶ φῶς μέγα, ὁ Θεὸς μέγας. Εἰ ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶν, ὡς γέγραπται παρὰ Ἰωάννου, ὅτι Ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶν· εἰ ὁ Θεὸς τὸ φῶς μέγα, Θεὸς μέγας. Μέγας γὰρ ὁ γεννήσας, καὶ μέγας ὁ γεννηθεὶς· μεγάλη ἡ ρίζα, μέγας ὁ καρπός· μέγα τὸ φῶς, μέγα τὸ ἀπαύγασμα. Οὐκ οἶδα μικρὸν καὶ μέγα, ἀλλὰ μέγα οἶδα ἕνα Θεόν, Τριάδα. Μέγας ὁ Θεός· Ὁ Θεὸς μέγας, ὁ αἰώνιος, φησὶν Ἥσαϊας· ὁ δὲ Παῦλος, Ἀπεκδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς ἐδόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μέγας ὁ Θεὸς, μέγας Κύριος, ὡς φησι Δαυὶδ· Μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἰσχὺς καὶ δύναμις ταύτων (Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις), Μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν· ὡς εἶ ἐλεγε· Μέγας ὁ Πατὴρ, μεγάλη καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ. Μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ. Μεγάλη ἰσχὺς ὁ Υἱός, ἐπειδὴ μεγάλη δύναμις καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς φησὶν ὁ Σωτὴρ τοῖς ἀποστόλοις· Καθίστατε εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους. Ἀλλ' ὅρα τί σοφίζονται τὴν δύναμιν. Ἔστι, φησὶν, ἡ δύναμις, ὡς πλούτου ἔχουσα ἐπαγγελίαν. Τὸ γὰρ Πνεῦμα οὐκ εἶρηται, φησὶ, Θεός, ἀλλὰ ἀρραβῶν Θεοῦ· καὶ πῶς ἄκουε· Ὁ ἀρραβῶν μέρος ἐστὶ δώρου, οὐδὲ ὀλόκληρον δῶρον, ἀλλὰ μέρος τοῦ ὅλου. Γέγραπται γὰρ, φησὶ, περὶ τῶν ἀποστόλων· Σφραγισθέντες ἐν Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ, ὃ ἐστὶν ἀρραβῶν τῆς κληρονομίας ἡμῶν. Ὅρα, φησὶν, ὅτι δῶρόν ἐστι Θεοῦ, καὶ οὐ Θεός· Ὄστε οὖν δῶρον καὶ ἀρραβῶν μέρος ἐκ τοῦ ὅλου. Ἐάν οὖν ἴδῃς καὶ τὸν Θεὸν μέρος λεγόμενον, καὶ οὐχ ὅλον· καὶ δῶρον, καὶ οὐχ ὅλον· τί λέγει γὰρ; Ὁ δὲ ἀρραβῶν τῆς κληρονομίας. Τίς ὁ ἀρραβῶν; τίς ἡ κληρονομία; τίς ὁ ἀρραβῶν τῆς κληρονομίας; Ἡ κληρονομία δῶρόν ἐστι τοῦ τὴν κληρονομίαν δεδωκότος, οὐκ αὐτὸς ὁ κληρονομούμενος. Λέγει ταίνυν· Ὁ ἀρραβῶν τῆς κληρονομίας ἡμῶν τὸ Πνεῦμα. Εἰ τὸ κληθῆναι τὸ Πνεῦμα ἀρραβῶνα σκανδαλίζει σου τὴν ψυχὴν, ἐάν ἴδῃς καὶ τὸν Θεὸν κληρονομίαν λεγόμενον, τί ποιεῖς; Πρόσεχε ἀκριδῶς, πῶς οὐ μόνον κληρονομούμενον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν κληρονομίαν λεγόμενον. Ἀκουε τοῦ Δαυὶδ λέγοντος, Κύριος μέρος τῆς κληρονομίας μου. Ὁ Θεὸς μέρος κληρονομίας· τὸ Πνεῦμα ἀρραβῶν κληρονομίας. Εἰ ποιεῖ ἐλάττωνα τὸν Υἱὸν ἢ τὸν Πατέρα τὸ λέγεσθαι μερίδα κληρονομίας, ἐλαττοῖ καὶ τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξίαν τὸ καλεῖσθαι ἀρραβῶν κληρονομίας. Λέγει Δαυὶδ ἀλλαχοῦ· Κύριος μέρος μου ἐν γῆ ζώντων. Μέρις μου, τίνας μερῖσαντος; Εἰ γὰρ εἶς, οὐχ ὅλος. Εἰ λέξεων εἰ θηρατῆς, καὶ οὐ νοημάτων ἐξεταστής, οὐδὲν κωλύει σε καὶ τὸν Πατέρα Θεὸν βλασημησαι, ὃν δοκεῖς σέβασθαι. Κύριος μέρος τῆς κληρονομίας μου· καὶ, Μέρις μου εἰ ἐν

γῆ ζώντων. Διὰ τί δὲ λέγεται ἡ αὐτογενῆς δύναμις μερίς καὶ κληρονομία; Ἐπειδὴ τὸν Θεὸν αἰρέσει οικεία δεχόμεθα, καὶ ἕκαστος, ὁ μὲν τὴν πλάνην αἰρεῖται, ὁ δὲ τὸν Θεὸν δέχεται, καὶ γίνεται μέρος τοῦ πιστοῦ ὁ αἱρεθεὶς Θεός. Οἶόν τι λέγω· Γέγραπται τοῖς Λευταῖς· Οὐκ ἔσται σοι μέρος ἐπὶ τῆς γῆς· Κύριος γὰρ μέρος αὐτῶν. Εἰ ὁ Θεὸς λεγόμενος μέρος οὐ σκανδαλίζει σε, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀρραβῶν λεγόμενον διὰ τί σκανδαλίζει σε;

ζ'. Περιέλωμεν πᾶσαν σύγχυσιν ἀπιστίας, καὶ δεξώμεθα τὴν ἀσύγχυτον πίστιν. Ἔως πότε βαρυνεῖς σου τὴν καρδίαν, αἱρετικῆ, ὡς Φαραῶ; ἔως πότε οὐ [578] ζυγοσταταίς τὰ θεῖα ῥήματα; Ἔχεις λογισμὸν ζυγὸν ἐν αὐτῷ· ζυγοσταταί τὰ ῥήματα τοῦ Σωτῆρος· νόει ποία ἐστὶ τὰ περὶ σαρκὸς, ποία τὰ περὶ θεότητος· νόει τὰ περὶ τῆς ἀξίας, νόει τὰ περὶ τῆς οικονομίας, ἵνα μὴ λεχθῇ καὶ περὶ σοῦ τὰ ἐν τῷ προφήτῃ περὶ τοῦ Χαναάν λεγόμενα· Χαναάν, ἐν χειρὶ αὐτοῦ ζυγὸς ἀδικίας, ἠγάπησε καταδυναστεύειν. Καὶ Δαυὶδ, Πλὴν μάταιοι οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων· τῶν αἱρετικῶν ἐν ζυγῷ τοῦ ἀδικῆσαι. Κατέχεις ζυγὸν, καὶ φθείρεις τὸ δίκαιον; Βλέπε τὸν ζυγὸν τοῦ Σωτῆρος· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. Ποῦ τὸ ἀνισον; Βλέπε τὰς πλάστιγγας τοῦ θεοῦ λόγου· Ὁ ἔωρακὼς ἐμέ, ἐώρακε τὸν Πατέρα μου. Ποῦ τὸ κατᾶγον, ποῦ τὸ ἀνάγον; Βλέπε τὸν Πατέρα ἐλευθεροῦντα, καὶ τὸν Υἱὸν ἐλευθεροῦντα, ὡς αὐτὸς λέγει· Ἐάν μὴ ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, δοῦλοι ἐστε· καὶ Παύλου λέγοντος· Ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσε με. Εἰ Πατὴρ ἐλευθεροῖ, εἰ Υἱὸς ἐλευθεροῖ, εἰ τὸ Πνεῦμα ἐλευθεροῖ, ποῦ τὸ δούλον; Ἀλλὰ γένοιτο ἡμᾶς πάντας ζυγὸν ἁμαρτίας καὶ ζυγὸν αἱρέσεως ἀποφυγόντας, ἔχειν τὴν πίστιν ἀκλινη. Μὴ ἀγνοεῖτωσαν δὲ αἱρετικοὶ τὰ λεγόμενα. Πολλῶν γὰρ ἤκουσα λεγόντων, ὅτι· Διὰ τί μὴ τὰ ἠθικὰ ἡμῖν διαλέγεται; διὰ τί μὴ περὶ τρόπων καὶ κοσμιότητος; Οὐ τοῦτο δὲ ποθοῦντες λέγουσιν, ἀλλὰ τὸν ἐλεγχον φεύγοντες. Ἀληθῆ διόρθωσιν θέλεις; Ἠκούσας πολλάκις τῆς μεγάλης διδασκαλίας· ἤκουσας περὶ ἠθῶν· διώρθωσά σου τὸ ἦθος· ἤκουσας περὶ τρόπων· ἐρρύθμισά σου τὸν τρόπον· ἀλλὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Κυρίου· Ἠλθεν Ἰωάννης, μήτ' ἐσθίω, μήτε πίνω· λέγουσι, Δαιμόνιον ἔχει· ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίω καὶ πίνω· λέγουσιν, Ἄνθρωπος φάγος καὶ οἴνοπότης· οὐδὲν ἀρέσκει τῇ κακίᾳ. Ἐάν εἴπῃς περὶ ἠθῶν, λέγει, Ἐγὼ περὶ πίστεως ἐρωτῶ σε· ἐάν εἴπῃς περὶ τῆς πίστεως, λέγει, Ἐγὼ ἡλεον περὶ τρόπων ἀκούσαι. Διὰ τοῦτο τὸ παιδιῶδες τῆς κακίας ραπίζων ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν· Ἠυλῆσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· ἐθρηνήσαμεν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε. Ἠυλῆσαμεν· λόγῳ ἁγίῳ, λόγῳ φωτεινῷ τὴν τῶν ἠθῶν κατάστασιν ἤκούσατε· Ἐθρηνήσαμεν· λόγῳ ἐπιπόνῳ, ὀδυνωμένῳ, θρηνοῦντι ὑμῶν τὴν ἀπιστίαν· καὶ οὐκ ἤκούσατε, οὔτε τὰ περὶ ὑμῶν ἀκούσαντες, ὠρχήσασθε, οὔτε τὰ καθ' αἱρέσεων ἀκούσαντες, ἐπενθήσατε. Ἠλθεν ὁ Βαπτιστής· λέγουσι· Δαιμόνιον ἔχει· καὶ οὐκ ἀγανακτεῖ ὁ Βαπτιστής, ἀλλὰ τοῦ ἔργου ἔχεται. Ὅρα γὰρ αὐτὸν καὶ τὰ αὐτὰ πάσχοντα τῷ Σωτῆρι. Περὶ τοῦ Σωτῆρος ἔλεγον οἱ Ἰουδαῖοι· Δαιμόνιον ἔχει, καὶ μαίνεται· τί αὐτοῦ ἀκούετε; Οὐχὶ μακάριός ἐστιν ὁ Χριστιανός ἐκεῖνος, ὁ τῆ ἰση ὕβρει ὑποπίπτων τῇ Δεσποτικῇ; Παῦλος κηρύττει ἀλήθειαν, καὶ λέγει αὐτῷ Φῆστος· Μαίνῃ, Παῦλε, τὰ πολλά σε γράμματα εἰς μανίαν περιτρέπει. Μανία γὰρ φαίνεται τοῖς μὴ καθεστηκόσι τὰ σώφρονα. Ὁ δὲ, Οὐ μαίνομαι, φησὶ, κράτιστε Φῆστε, ἀλλὰ ῥήματα σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης φθέγγομαι. Ὅρα τὴν ἐνθεον παρρησίαν, τὴν μανίαν μὲν νομισθεῖσαν, σωφροσύνης δὲ λαμπροτέραν; Ἀκούει Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, ὅτι δαιμόνιον ἔχει, ὡς ἤκουσαν οἱ ἀρχαῖοι προφήται δαιμονιώντες. Ἀπέστειλέ ποτε Ἐλισσαῖος ὁ προφήτης ἴδιον μαθητὴν προφήτην, καὶ λέγει αὐτῷ· Ἀπελθε καὶ εὐρήσεις Ἰησοῦ τὸν ἀρχοντα· λάβε αὐτὸν ἰδίᾳ, καὶ εἶπέ αὐτῷ· Ταδε λέγει Κύριος ὁ Θεός Ἰσραὴλ· Ἴδου κέκρικά σε εἰς βασιλέα· καὶ ἐπίγεσε ἐπ' αὐτὸν τὸ κέρας τοῦ ἐλαίου, καὶ χρίσον αὐτὸν εἰς βασιλέα. Ἀποστέλλει προφήτης μαθητὴν προφήτην· λαμβάνει τὸν ἀρχοντα τότε γὰρ οὐκ ἦν βασιλεὺς Ἰησοῦ, ἀλλ' ἀρχὸν τοῦ βασιλεύοντος· λέγει αὐτῷ· Ἐλθέ ἰδίᾳ· καὶ λαβὼν αὐτὸν ἰδίᾳ, καὶ τὰ ῥήματα λέγει, καὶ τῷ κέρατι χρίει· καὶ ὡς ἔχρισεν, ἐφυγεν, ἀνεχώρησε. Λέγουσιν οἱ συνάρχοντες τῷ Ἰησοῦ πρὸς αὐτόν· Τί ἦλθεν οὗτος πρὸς σὲ ὁ ἐπίκλητος; ἀπὸ τούτου, Ὁ δαιμονιζόμενος;

Ac vide rem mirabilem. Divina dispensatione factum est, ut Novum Testamentum Vetus imitaretur. Cum reges Assyriorum in Palæstinam irruerunt, exiit Abraham contra alienigenas, contra quinque reges; exiit solus fidelis. Quot adversus eos educit? Servos trecentos et octodecim, ipsosque vernas. Quot Abraham educit contra alienigenas, tot eduxit Christus contra hæreses: quot contra allophylos produxit, imo secum eduxit Abraham, tot Christus secum armavit contra hæreses. Trecenti decem et octo episcopi Nicææ erant, et illic trecenti decem et octo famuli vernaculi Abraham. Cur vernas vocavit? Habuerit enim etiam emptitios: sed fidem familiæ ostendere voluit. Nunc quoque Christus in bellum eduxit non omnes, sed vernas, qui prædicabant eum qui est ex eo qui est, viventem ex vivente, lumen de lumine. Quid ais, lumen de lumine? quæ differentia vitam inter et vitam? quod discrimen? Quodque mirum est, Pater lumen dictus est, Filius vero cum addito. Ait Joannes, *Deus lux est* (1. Joan. 1. 5): de Filio autem, *Erat lux vera* (Joan. 1. 9). Pater absolute lumen vocatur. Quia enim hæretici contra Patris divinitatem non facile pugnant, etsi ea quæ contra Christum moluntur, in Patris maxime contumeliam vergant, tamen Scriptura quod in confesso est simplici oratione construit, quod autem controvertitur, veritate communit. Lumen est Pater, sine ullo additamento: nam si cognoscatur, sufficit ut prædicetur. Lumen est Filius. Ne quis dicat lumen illud intelligibile esse, hoc autem adulterinum: *Lux vera*. Rursum ne quis dicat, quemadmodum sol lux est, et luna quoque lux, sed alia magna, alia exigua: ita et Pater lumen, sed magnum; ita et Filius lumen, sed parvum; ne id dicatur, præoccupat Isaias: *Terra Zabulon, et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium, populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam* (Isai. 9. 1. 2). Si Deus lux est, et lux magna, Deus magnus est. Si Deus lux est, ut scriptum est a Joanne: *Deus lux est* (1. Joan. 1. 5); si Deus lux est magna, Deus magnus est. Magnus quippe est genitor, magnus et genitus: magna radix, magnus fructus: magna lux, magnus splendor. Non novi parvum et magnum, sed magnum novi nunc Deum, Trinitatem. Magnus Deus: *Deus magnus æternus* (Isai. 26. 4), ait Isaias; Paulus vero: *Expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi* (Tit. 2. 13). Magnus Deus, magnus Dominus, ut ait David: *Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus* (Psal. 146. 5). Verum quoniam fortitudo et virtus idem est (Christus enim Dei virtus), *Magnus Dominus noster*; ac si diceret, *Magnus Pater, et magna virtus ejus. Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus* (1. Cor. 1. 24). Magna fortitudo Filius, quoniam magna virtus Spiritus sanctus, ut ait Servator apostolis: *Sedete Jerosolymis, donec induamini virtute ex alto* (Luc. 24. 49). Sed vide quomodo de illa virtute arguentur. Est, inquiunt, virtus utpote quæ divitiarum promissionem obtineat. Spiritus enim, aiunt, non est appellatus Deus, sed pignus Dei: idque quomodo, accipe. Pignus pars est doni, neque totum donum, sed pars totius. Scriptum est enim de apostolis: *Obsignati in Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ* (Ephes. 1. 13. 14). Vide, inquit hæreticus, donum esse Dei, non Deum. Itaque donum et pignus pars est totius. Quid ergo si videris Deum quoque partem vocari, et non totum, ac donum, et non totum? Quid enim ait? *Et pignus hereditatis*. Quod pignus? quæ hereditas? quod pignus hereditatis? Hereditas donum est ejus qui hereditatem dedit, non ille ipse in hereditatem accipitur. Ait igitur, *Pignus hereditatis nostræ Spiritus*. Si quod Spiritus vocetur pignus, id animæ tuæ offendiculo est, si videris Deum hereditatem appellatum, quid facies? Attende diligenter, quomodo non tantum hereditate acceptus, sed etiam ipsa hereditas appelletur. Audi Davidem dicentem, *Dominus pars hereditatis meæ* (Psal. 15. 5). Deus pars hereditatis: Spiritus

partis hereditatis. Si id Filium aut Patrem minorem facit, quod dicatur pars hereditatis, id Spiritus dignitatem minuit, quod vocetur pignus hereditatis. Ait David alibi: *Dominus portio mea in terra viventium*. Portio mea, quo partiente? Si enim unus, non totus. Si voces aucuparis, nec sensum exploras, nihil obstat, quominus etiam in Deum Patrem blasphemia utaris, quem colere videris. *Dominus pars hereditatis meæ; et, Portio mea es in terra viventium* (Psal. 141. 6). Cur vero illa ex se genita virtus portio et hereditas vocatur? Quia Deum arbitrio nostro accipimus, et ex singulis alius errorem deligit, alius Deum accipit, efficiturque Deus sic electus fidelis hominis portio. Exempli causa: præscriptum fuit Levitis, *Non erit tibi portio super terram* (Num. 18. 20): Dominus enim portio illorum erat. Si absque offensione audis Deum vocari portionem, cur offenderis audiendo Spiritum sanctum vocari pignus?

7. Auferamus itaque omnem incredulitatis confusionem, et sinceram fidem amplectamur. Quousque cor tuum aggravas, hæretice, ut Pharaos? quousque divina dicta non ponderas? Rationem in te habes ut libram; expende verba Servatoris; intellige quæ de carne dicantur, quæ de divinitate, quæ de dignitate, quæ de dispensatione, ne de te dicatur id quod in propheta de Chanaan dicitur: *In manu Chanaan statera iniquitatis, dilexit dominatum ad opprimendum* (Osee 12. 7). Et David, *Veruntamen vani filii hominum* (Psal. 61. 10). Hæreticorum est in statera fraudare. Tenes stateram, et justitiam opprimis? Vide libram Servatoris: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. 10. 30). Ubinam inæqualitas? Vide lances divini Verbi: *Qui vidit me, vidit et Patrem meum* (Joan. 14. 9). Ubinam hic descendens, ubi ascendens? Vide Patrem liberantem, et Filium liberantem, ut ipse ait: *Nisi Filius vos liberaverit, servi estis* (Joan. 8. 36); et Paulum dicentem, *Lex Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me* (Rom. 8. 2). Si Pater liberat, si Filius liberat, si Spiritus liberat, ubi servus in illis? Verum utinam omnes jugum peccati, jugum hæresis effugientes, fidem habeamus firmam. Ne ignorent porro hæretici ea quæ dicta sunt. Multos audivi dicentes, Cur non de morum institutione nos alloquitur? cur non de decoro et honestate? Illud porro dicunt non ex harum rerum studio, sed quod se redargui formident. Veram emendationem expetis? Audisti sæpe magnam doctrinam, de moribus audisti; emendavi mores tuos; audisti de moribus; vitam tuam concinnavi; sed ut ait Dominus: *Venit Joannes non manducans, neque bibens; dicunt, Dæmonium habet; venit Filius hominis manducans et bibens; dicunt, Homo vorax et vini potor* (Matth. 11. 18. 19). Nequitia nihil placet. Si de moribus loquaris, ait: Ego de fide te interrogo; si de fide dicas, ait: Volebam de moribus audire. Ideo hæc puerilia nequitia dicta exagitant Servator dicebat: *Tibia vobis cecinimus, et non saltastis: lamentati sumus, et non luxistis* (Matth. 11. 17). *Tibia cecinimus*: concione sancta, concione conspicua morum institutionem audistis, *Lamentati sumus* laboriosa oratione, dolore plena, lugente vestram incredulitatem; et non audistis, neque ea, quæ ad vos spectabant, audientes saltastis, neque ea, quæ adversus hæreses dicta sunt audientes, luxistis. Venit Baptista; dicunt, *Dæmonium habet; neque indignatur Baptista, sed in suscepto murere pergit*. Vides enim eadem illi accidisse, quæ Servatori. De Servatore dicebant Judæi, *Dæmonium habet, et insanus est; cur illum auditis* (Joan. 10. 20)? Annon beatus est ille Christianus, qui iisdem atque Dominus contumeliis afficitur? Paulus veritatem prædicat, et ait illi Festus: *Insanis, Paule, multæ te literæ ad insaniam reducant* (Act. 26. 24); insania quippe videntur esse iis, qui inconsiderate agunt, illa quæ sunt sagacitatis plena. Ille vero, *Non insano* inquit, *optime Feste, sed temperantiæ justitiæque verba profero* (Ibid. v. 25). Vides divinam loquendi libertatem, quæ insania reputabatur, sapientia splendidiorem esse? Audit Joannes Baptista, quod dæmonium ha-

beat, quemadmodum prisci illi prophetae daemoniaci sunt appellati. Misit aliquando Elisæus propheta discipulum suum prophetam, his verbis: *Vade, et invenies Jehu principem: abduc eum seorsim, et dic illi: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ecce unxi te in regem; et effunde super illum cornu olei, et unge eum in regem* (4. Reg. 9. 2. 3). Mittit propheta discipulum prophetam; principem adit. Tunc enim rex non erat Jehu, sed sub rege princeps. Ait illi: Veni seorsum, et abductum his alloquutus est, et ex cornu unxit: postquam unxerat, aufugit, secessit. Dicunt ad Jehu cæteri principes: *Qua de causa lymphatus ille te adiit* (Ibid. v. 11)? ac si dixissent, Cur venit hic daemoniacus? Cur te lymphatus ille adiit? Sic ab initio prophetae contumeliis afficiebantur, sic et apostoli. Cur ad te venit ille lymphatus? Ille metuens ne de regno verba facienti sibi periculum esset (rege enim solum occupante, non sine periculo regnum in alium transfertur), respondit: *Vos scitis ejus garrulitatem et nugacitatem* (Ibid.). Assentiebatur ille non sententiæ, sed voci. Nostis ejus garrulitatem. Deinde illi intelligentes, veritatem nunquam irrideri, qui irriserant,

veritatem ediscere satagunt: *Non æquum est, aiebant, id nobiscum non communicari.* Injuria afflicis amicos, arcanum illud perperam celas. Si lymphatus est, cur quæris lymphati dicta? Inique agis, Jehu, nisi nobis id renunties. Malitia virtutem despicit, et anxie persequitur illam. Ut daemoniacum damnaverant, ita dicta ejus ut vera explorabant. Quid tibi indicavit, dicito. Abduxit me seorsum, et effudit in me cornu olei. Veritatis vim advertite, quomodo gloria, quæ prius irridebatur, ad sui adorationem traxerit: quomodo propheta ille lymphatus ipsis legibus fortior fuerit. Dicit, Abduxit me seorsum, et effudit super me cornu olei: altaque voce principes dixerunt, Vivat rex, Viden' quomodo illi simul prophetiam irriserint, et admirati sint: damnaverint et crediderint? Daemoniacum vocabas, et a daemoniaco unctum regem appellas? Sic neque nos, neque patres nostros, neque posteros obstupescere par est, si quid contumeliosum ab hæreticis audire contingat. Utinam nos pro Christo glorificemur, ut cum Christo glorificemur, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

MONITUM

« Hisce quatuor in Jobum orationibus perineptis, inquit Savilius, quæ tamen per omnes fere bibliothecas reperiuntur, Lælius Tifernas interpretis quintam addit, quæ nihil aliud est quam ἀπάνθισμα περὶ ὑπομονῆς, suo demum loco repræsentandum. » Ineptas jure dicit Savilius, nec est quod plurimus demon-

IN JUSTUM ET BEATUM JOB, SERMO PRIMUS (a).

1. Annuus nobis hodie venit orbis athleta, venit nobis stupendus ille angelisque par certator, qui multas a diabolo plagas, multa a Deo testimonia accepit, multisque præmiis a spectatoribus angelis donatus est, qui multis vulneribus affectus ab inimico, magnifice coronatus a Deo in orbe ostensus est. Ita enim ipsum alloquitur: *Putas me aliter tibi responsum dedisse, quam ut justus appareres* (Job 40. 8)? Quis ergo bellatorem hujusmodi pro merito laudare possit? quis paria gestis ejus bravia nectere audeat? quis tentabit immensum laudum pelagus ingredi? Quemadmodum enim nemo sanæ mentis tentaverit pelagus gressibus humanis trajicere, sic nemo sapiens etiam inter doctores ausit unquam tentare promeritas generose beatissimæque illius animæ laudes auditoribus efferre. Illius enim gesta humanam omnem exsuperant sapientiam: illius certamina omnes coronas superant. Angelica ergo egemus lingua, quo summis, ut ita dicam, digitis vas unguentarium illud tangentes, totam simul ecclesiam repleamus. Nam si vas illud Jobi vel tangere aggrediamur, vel paulisper moveamus, statim ex unguento odoris fragrantia impletur ecclesia. Audiamus igitur historiam de illo dicentem: *In omnibus his quæ ipsi acciderunt nihil peccavit Job labiis contra Dominum* (Job. 1. 22). Vidistin' testimonium angelorum laudes excitans? vidistin' testimonium diabolum cum conatibus ejus confundens? *In omnibus his quæ ipsi contigerunt nihil peccavit.* Hæc Dei testimonium per omnem ecclesiam, quasi unguentum pretiosum, auditores lætificat. O vas pretiosum in uno Arabiæ loco reconditum, ac per totum orbem bonum unguenti odorem emittens! o vas sexcentis lapidibus, et plagis et telis a diabolo impetum, non effuso unguento!

Plurimus fuit diabolo labor, ut vas illud contereret, unguentumque pietatis perderet: curavit nempe per tetrum ulcerum odorem unguenti fragrantiam obscurare. Nam et illius corpus ex sanie vulnerum tetrum emittebat odorem; sed mansit vas vulneratum, nec amisit unguentum, ut et nos opportune illi dicamus: *Unguentum effusum nomen tuum* (Cant. 1. 2). Operæ pretium ergo est nudum athletam, ut certavit, ostendere, ut in admirabilem illam imaginem respicientes, ex ipsa rerum natura intelligamus, Deum, ut ostenderet se in terra homines justos habere, qui non jam per adulationem sicut Adam seducerentur, sed per mille cruciatus et verbera coronarentur, hoc spectaculum permisisse. Apostata, inquit, altum sapis, quia Adamum deceptum, et mulierem blanditiis seductam ex paradiso ejecisti: ecce hominem, qui sine Scripturæ mandatis vixit, et non scriptam naturæ legem ex animi vi servavit. Adhibe mille blandimenta, adulationes mille, tormenta totidem, non poteris optimam hanc animam dimovere. Ecce primum hominem ejecisti ex paradiso. Vide nunc, tenta si potes, vel a sterquilinio athletam supplantare. Sed paulo altius, si placet, repetamus historiam. *Vir quidam erat in regione Ausitide, nomine Job. Et erat vir ille irreprehensibilis, justus, pius, verax, abstinens ab omni re mala* (Job 1. 1). Talis erat Adam antequam mulieri obtemperaret. Ideo hic uxori non morem gerit, ne in parem incidat casum. Ille indutus erat incorruptione, ut noverat is qui formavit illum, et quia uxori morem gessit, nudus, et damnatus fuit. Ille nudus erat, et non credidit uxori, et quia uxori non credidit, angelicis coronis vestibisque indutus est. Ille quia uxori morem gessit, ex paradisi deliciis excidit, terram spinas parientem effecit, mortemque in hereditatem accepit; hic quia uxori non obtemperavit, et a sterquilinio et a plagis liberatus est, regnumque caelorum

(a) Hic sermo et tres sequentes collati sunt cum Codicibus Regiis 1819, 1963, 1964, Colbertino 974.

beat, quemadmodum prisci illi prophetae dæmoniaci sunt appellati. Misit aliquando Elisæus propheta discipulum suum prophetam, his verbis: *Vade, et invenies Jehu principem: abduc eum seorsim, et dic illi: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ecce unxi te in regem; et effunde super illum cornu olei, et unge eum in regem* (4. Reg. 9. 2. 3). Mittit propheta discipulum prophetam; principem adit. Tunc enim rex non erat Jehu, sed sub rege princeps. Ait illi: Veni seorsum, et abductum his alloquutus est, et ex cornu unxit: postquam unxerat, aufugit, secessit. Dicunt ad Jehu cæteri principes: *Qua de causa lymphatus ille te adiit* (Ibid. v. 11)? ac si dixissent, Cur venit hic dæmoniacus? Cur te lymphatus ille adiit? Sic ab initio prophetae contumeliis afficiebantur, sic et apostoli. Cur ad te venit ille lymphatus? Ille metuens ne de regno verba facienti sibi periculum esset (rege enim solum occupante, non sine periculo regnum in alium transfertur), respondit: *Vos scitis ejus garrulitatem et nugacitatem* (Ibid.). Assentiebatur ille non sententiæ, sed voci. Nostis ejus garrulitatem. Deinde illi intelligentes, veritatem nunquam irrideri, qui irriserant,

veritatem ediscere satagunt: *Non æquum est, aiebant, id nobiscum non communicari.* Injuria afflicis amicos, arcanum illud perperam celas. Si lymphatus est, cur quæris lymphati dicta? Inique agis, Jehu, nisi nobis id renunties. Malitia virtutem despicit, et anxie persequitur illam. Ut dæmoniacum damnaverant, ita dicta ejus ut vera explorabant. Quid tibi indicavit, dicit. Abduxit me seorsum, et effudit in me cornu olei. Veritatis vim advertite, quomodo gloria, quæ prius irridebatur, ad sui adorationem traxerit: quomodo propheta ille lymphatus ipsis legibus fortior fuerit. Dicit, Abduxit me seorsum, et effudit super me cornu olei: altaque voce principes dixerunt, Vivat rex, Viden' quomodo illi simul prophetiam irriserint, et admirati sint: damnaverint et crediderint? Dæmoniacum vocabas, et a dæmoniaco unctum regem appellas? Sic neque nos, neque patres nostros, neque posteros obstupescere par est, si quid contumeliosum ab hæreticis audire contingat. Utinam nos pro Christo glorificemur, ut cum Christo glorificemur, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

MONITUM

« Hisce quatuor in Jobum orationibus perineptis, inquit Savilius, quæ tamen per omnes fere bibliothecas reperiuntur, Lælius Tifernas interpretis quintam addit, quæ nihil aliud est quam ἀπάνθισμα περὶ ὑπομονῆς, suo demum loco repræsentandum. » Ineptas jure dicit Savilius, nec est quod plurimus demon-

IN JUSTUM ET BEATUM JOB, SERMO PRIMUS (a).

1. Annuus nobis hodie venit orbis athleta, venit nobis stupendus ille angelisque par certator, qui multas a diabolo plagas, multa a Deo testimonia accepit, multisque præmiis a spectatoribus angelis donatus est, qui multis vulneribus affectus ab inimico, magnifice coronatus a Deo in orbe ostensus est. Ita enim ipsum alloquitur: *Putas me aliter tibi responsum dedisse, quam ut justus appareres* (Job 40. 8)? Quis ergo bellatorem hujusmodi pro merito laudare possit? quis paria gestis ejus bravia nectere audeat? quis tentabit immensum laudum pelagus ingredi? Quemadmodum enim nemo sanæ mentis tentaverit pelagus gressibus humanis trajicere, sic nemo sapiens etiam inter doctores ausit unquam tentare promeritas generose beatissimæque illius animæ laudes auditoribus efferre. Illius enim gesta humanam omnem exsuperant sapientiam: illius certamina omnes coronas superant. Angelica ergo egemus lingua, quo summis, ut ita dicam, digitis vas unguentarium illud tangentes, totam simul ecclesiam repleamus. Nam si vas illud Jobi vel tangere aggrediamur, vel paulisper moveamus, statim ex unguento odoris fragrantia impletur ecclesia. Audiamus igitur historiam de illo dicentem: *In omnibus his quæ ipsi acciderunt nihil peccavit Job labiis contra Dominum* (Job. 1. 22). Vidistin' testimonium angelorum laudes excitans? vidistin' testimonium diabolum cum conatibus ejus confundens? *In omnibus his quæ ipsi contigerunt nihil peccavit.* Hæc Dei testimonium per omnem ecclesiam, quasi unguentum pretiosum, auditores lætificat. O vas pretiosum in uno Arabiæ loco reconditum, ac per totum orbem bonum unguenti odorem emittens! o vas sexcentis lapidibus, et plagis et telis a diabolo impetum, non effuso unguento!

Plurimus fuit diabolo labor, ut vas illud contereret, unguentumque pietatis perderet: curavit nempe per tetrum ulcerum odorem unguenti fragrantiam obscurare. Nam et illius corpus ex sanie vulnerum tetrum emittebat odorem; sed mansit vas vulneratum, nec amisit unguentum, ut et nos opportune illi dicamus: *Unguentum effusum nomen tuum* (Cant. 1. 2). Operæ pretium ergo est nudum athletam, ut certavit, ostendere, ut in admirabilem illam imaginem respicientes, ex ipsa rerum natura intelligamus, Deum, ut ostenderet se in terra homines justos habere, qui non jam per adulationem sicut Adam seducerentur, sed per mille cruciatus et verbera coronarentur, hoc spectaculum permisisse. Apostata, inquit, altum sapis, quia Adamum deceptum, et mulierem blanditiis seductam ex paradiso ejecisti: ecce hominem, qui sine Scripturæ mandatis vixit, et non scriptam naturæ legem ex animi vi servavit. Adhibe mille blandimenta, adulationes mille, tormenta totidem, non poteris optimam hanc animam dimovere. Ecce primum hominem ejecisti ex paradiso. Vide nunc, tenta si potes, vel a sterquilinio athletam supplantare. Sed paulo altius, si placet, repetamus historiam. *Vir quidam erat in regione Ausitide, nomine Job. Et erat vir ille irreprehensibilis, justus, pius, verax, abstinens ab omni re mala* (Job 1. 1). Talis erat Adam antequam mulieri obtemperaret. Ideo hic uxori non morem gerit, ne in parem incidat casum. Ille indutus erat incorruptione, ut noverat is qui formavit illum, et quia uxori morem gessit, nudus, et damnatus fuit. Hic nudus erat, et non credidit uxori, et quia uxori non credidit, angelicis coronis vestibisque indutus est. Ille quia uxori morem gessit, ex paradisi deliciis excidit, terram spinas parientem effecit, mortemque in hereditatem accepit; hic quia uxori non obtemperavit, et a sterquilinio et a plagis liberatus est, regnumque caelorum

(a) Hic sermo et tres sequentes collati sunt cum Codicibus Regiis 1819, 1963, 1964, Colbertino 974.